د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولگی

ې په وزارت پورې اړه لري پلورل
نع ده. له سر غړونکو سره قانوني

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولګی

١٣٩٠
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

پوهنوال محمدرسول باوري

مؤلف محمدحسین احمدزی

مؤلف محمدابراهیم حقپال

مسلکي ایډیټ:

پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ایډیټ:

- پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- دکتور فضل هادي وزین
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شېر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

ډیزاین:

- عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــــان دی	دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کـــور د تورې	هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کـــور دی	د بلوڅـــو د ازبکـــــــو
د پښتـــون او هـــزاره وو	د ترکمنــــــو د تاجکـــو
ورسره عرب، ګوجـــر دي	پاميـريان، نـــورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ايمـاق، هم پشه يـان
دا هيــواد به تـــل ځليږي	لکـه لمر پر شنه اسمـــان
په سينـه کې د آسيـــا به	لکـه زړه وي جـــاويـدان
نوم د حق مو دی رهبـــر	وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
لومړی څپرکی: آریایان	۱
دڅپرکي موخې	۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن	۳-٤
دوهم لوست: ویدی مدنیت	۵-۷
دریم لوست: اوستایی مدنیت	۹-۱۰
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ	۱۱-۱۲
پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۳-۱٤
شپږم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۵-۱٦
اوم لوست : لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان	۱۷-۱۸
اتم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان	۱۹-۲۲
نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان	۲۳-۲٤
دویم څپرکي : په افغانستان کې لومړني مدنیتونه	۲۵
دڅپرکي موخې:	۲٦
لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه	۲۷-۳۰
یوولسم لوست: د یونانو باختري مدنیت ځانګړتیاوې	۳۱-۳۲
دولسم لوست: آي خانم د یونانو باختري پیربو نامتوربښار	۳۳-۳٤
دیارلسم لوست:د ساکهانواو پارتیانو د واکمنی پیر	۳۵-۳٦
څلوارلسم لوست: د کوشانیانوامپراتورۍ	۳۷-٤۰
پنځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتومرکزونه	٤۱-٤۲
شپاړلسم لوست:هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه	٤۳-٤٤
اولسم لوست : بامیان	٤۵-٤۸
اتلسم لوست : کیداریان یا کوچیني کوشانیان	٤۹-۵۰
نولسم لوست : د یفتلیانو امپراتوري	۵۱-۵٤
شلم لوست: داسلام د ظهور پرمهال د افغانستان وضع	۵۵-۵٦
دریم څپرکي: د نړۍ لرغوني تمدنونه	۵۷
د څپرکي موخې:	۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی اوځانګړنې ۵۹-۶۰
دوه ویشتم لوست :د بین النهرین تمدن ۶۱-۶۴
درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنګ ۶۵-۶۶
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن ۶۷-۷۰
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ ۷۱-۷۴
شپږویشتم لوست : د فارس تمدن ۷۵-۷۸
اوویشتم لوست : د هند تمدن ۷۹-۸۲
اته ویشتم لوست: د چین تمدن ۸۳-۸۶
نه ویشتم لوست : د یونان تمدن ۸۷-۹۰
دیرشم لوست : د روم تمدن ۹۱-۹۴
یودیرشم لوست :د امریکا تمدنونه ۹۵-۹۸
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ ۹۹
دڅپرکي موخې : ۱۰۰
دو دیرشم لوست : د اسلام دمبین دین د راڅرګندیدا پرمهال دنړۍ اودعربستان دشبه جزیرې اوضاع ۱۰۱-۱۰۲
دری دیرشم لوست:د حضرت محمد(ص) ژوند له کوچنیوالي تربعثته پورې ۱۰۳-۱۰۶
څلوردیرشم لوست : د عقبې ترونونه ۱۰۷-۱۱۰
پنځه دیرشم لوست: غزوات ۱۱۱-۱۱۸
شپږدیرشم لوست : د حدیبې سوله- بیعت الرضوان ۱۱۹-۱۲۲
اوه دیرشم لوست :د مکې مکرمې فتح ۱۲۳-۱۲۸
اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ۱۲۹-۱۳۲
نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ۱۳۳-۱۳۴
څلورویشتم لوست : حضرت عثمان(رض) ۱۳۵-۱۳۶
یوڅلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ۱۳۷-۱۳۸
دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفاو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۹- ۱۴۰
دری څلورویشتم لوست :امویان ۱۴۱-۱۴۴
څورڅلورویشتم لوست : د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري اونظامي وضعیت ۱۴۵ - ۱۴۶
پنځه څلورویشتم لوست: عباسیان ۱۴۷-۱۵۰
شپږڅلورویشتم لوست : د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع.. ۱۵۱- ۱۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
آريايان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- أريايان په افغانستان کې
- ويدي مدنيت
- اوستايي مدنيت
- د افغانستان اساطيري تاريخ
- هخامنشيان، يونانيان او موريايان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د اریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت سره پرتله کړای شي.
- د هخامشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هیواد تاریخ سره لیوالتیا پیداکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آریایانو د میشته کېدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اریانا (نني افغانستان) له میلاد څخه له دریو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سیستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له میلاد څخه مخکې د لومړنیو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنایع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې یې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر میلاد په لرغوني افغانستان کې میشت شوي وو، ځان ته آرین ویل، ارین د ښو خویونو خاوندان او یا د اصیلو وګړو معنا لري. د لومړنیو ځایونو په اړه یې لا ډېر معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته د سیر دریا او اموسیند له شمالي لوري را تیر شوي، د اریایي پیر د لومړي مدنیت یې بنسټ ایښی او خپل پلاوبې یې اریانا (بلخ) نومولی دی.

ویدي سرودونه د آریایانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ویدي سرودونو کې د آریا یي قبیلو په اړه زیات معلومات شته. آریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (آریانا ویجه) یا (آریانا ورشو) ویله. په ویدي سرودونو کې د الینا په نامه قبیله یاده شوې ده چې د اوسني الینګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي یې د بهالانه په نامه یادکړي دي.

د کډه کېدو پر مهال د آریایانو انځور

په ویدي سرودونو کې د هغو سیمو نومونه هم شته چې د اریایانو تر واک لاندې وو. د تاریخي جغرافیا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پیژندل شوي او په نښه شوي دي. د بیلګې په توګه، هریوا (هرات)، هیراوتي (د هراوت) بلهیکه (بلخ) او نور یادولای شو. د سیمو پر نومونو سربېره په ریګویدا کې د سیندونو او غرونو نومونه هم

راغلي چې بيلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچېانی ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زيږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچېانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

د آريايانو د ليږد يو انځور په بُخدي (بلخ) کې د اريايي وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لويديځ او سهيل او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د ليږد لړۍ پيل کړي . اريايانو نو په فارس کې د استوګنی وروسته د تمدن بنسټ کيښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي. اريايان د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د او سنی ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونو آن تر اروپايي هيوادونو ورسېدل. هغه ډله اريايان چې د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل.
خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خوا کې ميشت پاتی شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي مدنيتونو(ويدي او اوستايي) بنسټونه يو په بل پسې کښيښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د اريايانو د ورستي ليږد په اړه يو او بل ته د خپلو استازو په وسيله معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو ليږد وکړ ؟ په لنډه توګه يې په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدی مدنيت

په دې لوست کې د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د
څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه ياديږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدی له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر مېلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پيړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي .

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ يې په کرنه او ښوالی لاس پورې کړ . د اوسپدلو لپاره يې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار يو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره یې پلن دیوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زیاتې نښانې یې لا تر اوسه پاتې دي.

د ویدي مدنیت وګړو د ژویو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې. ژوي یې اهلي کړي وو او د هغو پر شیدو او غوښو برسیره یې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلی جوړولې. ژوي به یې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به یې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پیسو په نامه یې یادول، خو په عمومي توګه به یې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې یې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې یې پېژندې چې په ویدي سرودونو کې یې په وار وار یادونه شوې ده. د ښکلو خاورینو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به یې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او میلو پر مهال به یې کارولې.

د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې څرګنده وه. یو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره یوځای په کار کې ملتیا کوله او یو شمېر نورو بیا د کور کارونه پر غاړه اخیستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د یو شمېر نارینه پوهانو(ریشانو) په څېر ټولنیزې چارې پر مخ بیولې او شعرونه به یې ویل.

داسې برېښي چې د ویدي سرودونو ویل او په یادول د زماني پلوه ډېر پخوا پیل شوي دي، خو په سرودونو کې تر ټولو پخوانی یادې شوې پیښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر میلاد زماني پورې اړه لري، چې د ویدي مدنیت څرګند پیل ګڼل کیږي. ویدي مدنیت په پرله پسې توګه د(۱۲۰۰ تر ۱۰۰۰) زر کاله د مخه تر میلاد دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدی فرهنگ د عصر يوه بيلگه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل د کور گرد چاپېره گرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيک شگون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسيږي نو په دې شعرونو يې هرکلی کوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سپېره، تر زړېودۍ پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه بېخي مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ - د ویدي کلمه څه معنا لري؟ ویې لیکئ.

۲ – په ویدي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – ویدي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویې لیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتګ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کېښېنودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم يادېږي چې په اړه زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلی دی. اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازنی منبع ده چې د لومړنيو اريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانګړې ځېرکی ګڼل کيږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پېژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه يې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، وينديداد، يشت او وړوکي اوستا په نوم يادېږي.

ويل کيږي چې زردشت له ميلاد دمخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او ګشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدا د نيکۍ او اهريمن د بدۍ خدايان ګڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې ګڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انګيرل ؛ ښه ويل ؛ ښه کول ؛دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډبرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستا يي مدنيت پر مهال اريايي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلګې په توګه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړی

ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسيقي او داسې نور يادولای شو. اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ا برخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دويمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د اوستا معنا څه ده؟ ويې ليکئ.

۲ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

په دې لوست کې د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمنۍ ګڼل کيږي.

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني: لومړنۍ سياسي واکمنۍ د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېدی. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی اريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښيښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نومورې د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وريو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشيد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښيښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د اس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغلولو ډګر، د کليو او کورنو لپاره وړ سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما برى تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بيولې. خلک ډېر وزوربدل او په پای کې آهنګر کاوه دخپلو د پښو پوستکی د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په ورانولو پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوياني بيرغ په نامه شهرت لري. فريدون هم سل اسونه او زر غوايان د قربانۍ په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فريدون بريالی او ضحاک يې و واژه. فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار غچ یې له خپلو ترونوڅخه واخیست. خپل دواړه ترونه یې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښیناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بیلګې په توګه رستم، نریمان او یو شمېر نورو پهلوانانو د تورانیانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

په بامیانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نومورې د واکمنۍ پر مهال تورانی افراسیاب تر دریو جګړو وروسته په دې بریالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړینې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نومړی عاقل او هوښیار سړی و. له تورانیانو سره یې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته یې له تورانیانو سره خپل سرحد د امو سیند وټاکه. د پیشدادیانو ورستنی واکمن کرشاشپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسیاب له لورې سخت وځپل شو او د پېشدادیانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پیشدا دیانو د واکمنانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د پیشدا دیانو موسس څوک و؟ نوم یې ولیکئ.
۲ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.
۳ – ضحاک څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بلخ (بُخدی) یا بلهیکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګی کې دي ولولي.

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه کورنۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې، د کياني کورنۍ دسياسي ټولنيز وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوي دی. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کې توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته خيرمه د البرز غره پر تخت کښيناست او پنځلس کاله يې واکمنی دوام وکړ.

ترکيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړه مارو دا ډلې چې د مازندراران په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستاکې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل اسونه، زر غوايان او لس زره پسونه بلهاري (قرباني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا ځرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګاني جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نوميده. (پوره جيره په اوسنی پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامې شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب د کيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځيد او د افراسياب تغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنګيس نوميدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګید. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم د تخت یو انځور

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنی بیلا بیلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستروآکی (امپراتوري) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادیږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

١ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

٢ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

٣ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دريمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تر کيانې کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، څکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی تولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر خيړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت

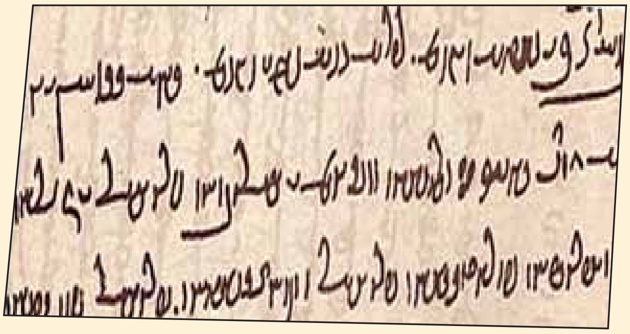

د اوستا د ګاتا ليکل شوې ټولګې څخه يوه بيلګه چې د برتانيې په موزيم کې ساتل کيږي.

خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نوميده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ايين د خپرولو لپاره يې زياتې قرباني ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ ويناکې د ګشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: ((ای، سورا اناهيتا! ښې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زړور زوی ګشتاسپ دې ته وهڅوم چې د آئين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.)) زردشت له ګشتاسپ څخه دا هيله وکړله د ګشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل أئين ته دعوت کړي، چې دا ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې.

د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې وشوې. د يوې جګړې په اړه په

۱۰۸ مه وینا کې داسې ویل شوي دي: (لوی ویشتاسپ (گشتاسپ) د فرازادانا سیند پر شا او خوا سل آسونه، زر نرغوایان اوو لس زره پسونه د اناهیتا په نامه بلهاري کړل تر گشتاسپ وروسته د هغه زامن واک ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زرې وري د واکمنی په اړه زیات معلومات نشته، خو د هغه د پهلوانی په اړه چې په سیستان کې اوسېده، زیات تاریخي روایات ویل شوي

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

دي. د گشتاسپ د بل زوي چې سپینتو داتا یا اسفندیار د واکمنی په اړه زیات معلومات شته. ویل کیږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو گاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه کورنی واکمني پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومېده او په اړه یې څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳ – د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بېلا بېلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

لرغونی افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان

(هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

په دې لوست کې به د افغانستان او هخامنشیانو تر منځ اړیکې او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغونی افغانستان او هخامنشیان:

تر شپږمې میلادي پېړۍ پورې د اریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کښېښودل شو. هخامنشیانو د پخواني فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلو لویدیځو او ختیځو کرښو ها شاوخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وراندې ختیځو او لویدیځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه. د افغانستان په هرګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو ورو واکمنیو حاکمیت درلود.

د کوروش ترحکم لاندې لښکر له میلاد څخه د مخه په ۵٤۹ کال کې د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

د کروش د واکمنۍ پرمهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېديځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره يې جګړې وکړې او هغوی ته يې ماته ورکړه او د هغه سيمې يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بېرته راتګ پرمهال مړ شو.

داريوش د هند خاورې لاندې کولو لپاره د سيند له اوبو تېر شو، پنجاب او سند يې ونيول. له همدې امله له هند څخه په زياته کچه د سرو زرو کلني عايدات، چې اندازه يې ۳۶۰ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قياسي واحد) طلا وه، د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داريوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وګړو بېلا بېل کيشونه، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي و، په خورا تدبير تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په يو شمېر ډبرليکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سې ليکنې شته چې د ختيځ پر لور د هخامنشي واکمنې غځېدلې او خوره شوې ده. يو له هغو ډبرليکونو څخه د بې ستون ډبرليک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او يا زياتې سيمې يادې شوې دي.

د هخامنشيانو يو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داريوش، خشيار شاه، دويم داريوش او دويم اردشير او يو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سيمې يې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر ميلاد يونانيانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سيمې يې د يوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعاليت

د زده کونکو دوه ډلې دې جوړې شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو نامتو واکمنان او دوېمه ډله دې د بيستون ډبرليک يوه کړښه ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نيولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات وليکئ.
۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه ؟ په لنډه توګه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ييزو رسينو څخه معلومات را ټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یوناني واکمنۍ پیژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلیږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنۍ پیر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه: مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یوړه او د هخامنشیانو ورستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې اړم کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په روغه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بیرته نیولو پریکړه وکړه. هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (اریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، همله وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د اریا سکندریې په نامه د یوه نوي ښار بنسټ کېښېنود چې اوسنی هرات ښار ګڼل کېږي.

دمقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت پر سیمو یرغل پیل کړ او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سیمه کې د یوه عسکر کوټ بنسټ کېښېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاخون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترڅ کې یې د هراتیانو د پاخون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د ققفاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۳۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پېغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځېدی او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته ټپي شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د ګدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونې په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیدنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډې منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو وویشل شي

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بېل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمینه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه اواړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سورېې څخه تر هنده پورې تر خپل کنټرول لاندې راوستلې.

افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده.سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر

منځ پر له پسې جګړو دیودیتس ته په باختر کې د خپلواکۍ په ۲۵۵ کاله وړاندې تر میلاد د اعلانولو زمینه برابره کړه، چې د یونان باختري دورې په لوست کې به یې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کښنیو لوری وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یوړه؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم یې ولیکئ.

۳ – د سکندر تر مړینې وروسته یونانیانو د امپراتورۍ له کوم برخلیک سره مخ شوه؟ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د ښوونځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نیمه پاڼه معلومات را غونډ او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومیده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر بېلا بېلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر، بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او د ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال یې بلخ یا باختر د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پرګدۍ کښیناست.

دا مهال د یوناني امپراتورۍ بېلا بېل مرکزونه جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بېلا بېلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولېږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولېږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولېږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي.

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

د موریایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکو دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وراندې نورو سیمو ته رسېدل. په وراندې به نورو سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لورې ته رسېدل. دا سوداګریزې اړیکې د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د گوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدۍ کښيناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بېلا بېلو برخو ته وليږل. تر واک لاندې سيمو کې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننگرهار (درونټه) او يو شمېر نورو سيمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کيږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه او گندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له مينځه ولاړه او په ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی گروپ دې د هخامنشيانو، دويم گروپ دې د يونانيانو او دريم گروپ دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

١ - د موريايانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
٢ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وليکئ.
٣ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
- د يوناني باختري مدنيت ځانګړتياوې
- د يوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- د ساکانو او پارتيانو د واکمنۍ پېر
- د کوشانيانو امپراتوري
- بګرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمينه
- هډه يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- باميان يا د لرغونو بوداپانو مرکز
- کيداريان يا کوچني کوشانيان
- د يفتليانو امپراتوري
- افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له یوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتیانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانیانو امپراتورۍ او د هغې مهمو مرکزونو، د کیداریانو حاکمیت، د یفتلیانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعیت سره آشنایي.
- د یوناني باختري د مدنیت پر ځانګړتیاوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او بامیانو په ارزښت پوهېدل.
- د هیواد له توریستي او لرغونو سیمو سره د لیوالتیا پیدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان لومړني مدنيتونه

يونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د يونانيانو باختري دولت د جوړيدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کيږئ.

لومړی ديوديتس د يونان – باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکيديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديوديتس واکمني دوه پړاوه لري. په پيل کې ديوديتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديوديتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکيوس خيره ښکاري. د ديوديتس د واکمنۍ وروستي مسکوکات بيا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديوديتس څېره او پر بل مخ يې جيوپيتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د ديوديتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سيمې وې. لومړی ديوديتس ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد مړ شو.

د لومړي ديوديتس تر مړينې وروسته د هغه زوی دويم ديوديتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاد د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديوديتس د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نورې سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمی هم د باختر تر کنترول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديوديتس تر منځ د ملګرتوب او دوستۍ اړيکې زياتې شوې. په دې ډول د سلوکيديانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د ديوديتس د کورنۍ واکمنۍ زياته موده دوام ونه کړ د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د ديوديتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني واکمن انتيکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت بريد وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بريدونه پيل کړل. ای تيديوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنيوي لپاره

هریرود ته ورسېد او هلته تر یوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور یې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زریاسپ په نوم یادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تیدیوم د خپلې واکمنۍ د زیاتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمینه ومونده.

ای تیدیوم د باختر لومړنی واکمن و چې یوناني هنر یې د هند لوېې وچې ته ورساوه. د یو شمېر مؤرخینو په باور د هغو خروشتی ډبرلیکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوي دي. دا څرګندېږي چې یوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغیزه د هند پر سیمو کړې ده.

تر ای تیدیوم وروسته د هغه زوی دیمیتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر میلاد واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سیمي لا پراخه کړې. تاکسیلا کاتیا وار او د موریاپته سیمي یې د هند له واکمنانو څخه ونیولې. دیمیتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سیمو کې د نویو ښارونو د جوړولو کارونه پیل کړل چې په اراکوزیا کې کلات، په سند او هند کې سیالکوټ او پتیاله یې خورا مهمې بېلګې دي.

د دیمیتروس د مسکوکاتو یوه بېلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختری یونان د کورنۍ وروستي واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېد نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښېښود.

ایوکراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایوکراتید د واکمنۍ پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بیلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترڅ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولېږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلوکلس د واک پر ګدۍ کېناست. نومورې چې د یونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پېژندل کیږي، د خپلې واکمنۍ سیمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاد د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري د پېر یو شمېر سیمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري پېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښيي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پیر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟ په اړه یې لنډ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پیر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري مدنیت ځانګړتیاوې

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې د یونانو باختري مدنیت له ځانګړتیاوو او ارزښت سره اشنایي پیداکوئ.

افغانستان د زیات شمېر مؤرخینو او څېړونکو له نظره خورا ستراتژیک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګلیسي نامتو مؤرخ تاینبي افغانستان د لرغونو مدنیتونو د یوځای کېدلو د ټاټوبي په نامه یاد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوریز یوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لاري نوم ورکړی دی. علامه حبیبي افغانستان په سیمه کې د لرغونو مدنیتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تیب نور القاب او عناوین هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه یاد شوي دي. د هغو لرغونو مدنیتونو له شمېره یو هم د یونان باختري مدنیت دی چې په افغانستان او سیمه کې د یوه نامتو تاریخي مدنیت په توګه پېژندل شوی دی.

یو نان باختري مدنیت د دوو مدنیتونو ټولګه ده. دا دوه مدنیتونه چې یو یې د یونانیانو په وسیله له هغوی سره یو ځای افغانستان او سیمې ته را رسېدلی مدنیت او بل یې په باختر کې دځایي اوسیدونکو مدنیت و چې د لرغونو اریایي مدنیتونو پر بنسټ یې وده کړې وه. د دې دواړو مدنیتونو یو ځایوالی په سیمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنیت بنسټ کښېښود چې په تاریخ کې د یونان – باختري مدنیت په نامه پېژندل شوی دی.

یونانیانو په خپل هیواد کې یو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تیر کړي وو، چې یو پړاو یې د هیراکلت، افلاطون، بطلیموس او نورو فیلسوفانو پړاو و دا پړاو له یوناني امپراتورۍ سره یوځای وغوړېد. د ودانیزو چارو ببلابېلي تجربې یې ازمویلي او کارولي وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پژې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسېدلې و.

یونانیانو له خپلو فتوحاتو سره یوځای خپل مدني لاس ته راوړنې هم له ځان سره تر واک لاندې سیمو ته لیږلې، چې بېلګې یې په ټولو تر لاس لاندې سیمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

یوناني معمارانو د عسکر کوټونو لپاره داسې ځایونه غوره کول چې د دوو یا دريو خواوو به د طبیعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او یا یې د ساتنې شونتیاوې درلودې، یوه خوا به یې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانۍ د افغانستان په بیلا بیلو برخو کې لیدل کیږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سیمه، چې د کوکچې او آمو سیند په تقاطع کې ودانه شوې ده یادولای شو. د بګرام لرغوني سیمه یوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشیر سیندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

ده.

پڙې جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڙيو په شتون سره په ورستيو دوروکې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پيژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتې بيلګې د ډېرليکونو پر مخ ليدل کيږي چې هغه مهال د هيواد په بيلا بيلو برخوکې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پيښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلې بيلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڙيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونوکې ليدل کيږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا موندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيموکې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت څيره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پيژندل کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکو دې په څو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې چې ولې مؤرخين لرغونی افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب يادکړي ؟ درې بيلګې يې وليکئ.

٢ – د يونانو باختری د معماری دوه اړخيزه اغيزه څه وه و يې ليکئ.

٣ – د پڙې جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سيمې او له دغې سيمې څخه د ترلاسه شويو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاريخ يوه برخه ده.

د تخار ولايت په هغه سيمه کې چې د آمو او کوکچې سيندونه سره يوځاى کيږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د يوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بيا د يونان ـ باختري مدنيت په ستره بيلګه بدل شو. دا ښار د تخار په ولايت کې پروت دي چې په ١٩٤٦ زيږديز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونيول شوه.

آې خانم ازبکي ترکيبي نوم دی چې (آی) د مياشتې او (خانم) د ميرمنې په معنا کارول کيږي. کله ناکله د سيمې اوسيدونکي د دې لرغوني ځاى لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنى بنسټ اېښوونکى څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سيمې څخه تر لاسه شوي او يا له ځينو تاريخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره يوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ايښى دی. يوناني نامتو جغرافيه پوه بطليموس په خپلو اثارو کې د اکسوس سکندريې په نامه د يوې سيمې يادونه کړې، چې بی له شکه د آی خانم اوسنی سيمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنيو اوسيدونکو په پوره مهارت او دقت د ختيځ او لويديځ د ودانيو جوړولو ميتودونو تر منځ داسې يووالى راوستى چې ځانته خپل ځاى لري. د بېلګې په توګه د ځينو ودانيو د ټينګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب اېښودل شوې دی، د سکرو (ذ غال) څخه يوه ټاکلې لايه (طبقه) د لنده بل د مخنيوي په نيت جوړه شوې ده. د ودانيو د سينګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشيري ډېرو څخه کار اخيستل شوې دی.

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د يوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغوني ښار د يوه لوی ديوال په وسيله اِحاطه شوی چې اوږدوالی يې ١٥٠٠ لوړوالی يې لس متره ته رسيده. که له دې سيمې څخه تر لاسه شوې د ودانيو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعيت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بيانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسيدونکو

د ای خانم د دوو سرستونيو انځورونه

کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يو لوی انګړ په خير ځرګندېږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنۍ پلازمينه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والې يې ۱۳۰ متره او سور يې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطيل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې يې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان يو ستر تالار، چې اوږدوالی يې ۲۷ متره او سور يې ۱۷ متره ته رسېدلې دی، د دې لويې حويلۍ په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه کورونو او خونو څخه زيات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوې چې د يونان- باختري مدنيت د برم نماينده ګي کوي. د بيلګې په توګه يو زيات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د يوناني ارباب الانواعو څېرې ليدل کيږي او يو شمېر داسې سکې هم ليدل کيږي چې يو ناني حکمرانانو (له سکندر څخه تر ايو کراتيد او هيلو کلس پوري) څېرې حک شوې دي. د مسکوکاتو تر څنګ يو شمېر مجسمې، کتيبې، ډول ډول لوښې، د سپورت وسايل، ورزشي ستديوم او زيات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ يو ډېر ليک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلير چوتس په نامه ياد شوی دی.

په نوموړي ډېر ليک کې ليکل شوي، چې په وړوکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان ويسا؛ په پاخه سن کې رښتينولي او سخاوت؛ په سپين ږيرتوب کې ښه سلا ورکول. بيا نو د مړينې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ايښودونکي او دويمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډېرليک په اړه معلومات وړاندي کړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعيت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پيدا شوي دي؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.
۳- د کلير چوتس په ډېرليک کې څه ليکل شويدي؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو او سپين ږيرو څخه د تخار ولايت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساکهانو او پارتیانو دواکمنۍ پېر

په دې لوست کې د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د پارتیانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

دیونان باختري دورې ورستی څوا‌کمن امپراتور هیلوکلس و چې دیونان باختري پر تپولې امپراتورۍ یې واکمني چلیده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې ورو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاد پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکهانو په نوم یو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښېبود. د دې نوي څواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پیژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۷۲ کاله تر میلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر توټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړي لیکنه کې تر میلاد وړاندې ۷۸ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بیلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پیژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمني تر پنځوس کاله پخوا تر میلاد پایښت موندلی دی او بیا د نوبو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لیرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په خپلو کې د ساکهانو او پارتیانو په اړه خبرې وکړي، له یو بل څخه دې پوښتنې وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

١ – د ساکهانو د واک لومړنی ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

٢ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده ؟ په لنډه توګه یې راوپیژنئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي چې د سهاکو په نامه کلي پېژني او که نه. بیا دې هر یو خپل معلومات په ټولګي کې نورو ته واوروي.

د کوشانيانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسيس، مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر ليک په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشانيانو نوم د کوشان له کلمې اخيستل شوی دی. کوشان د يوچي قومونو يو قوم و، چې له امو سيندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې يې د يونان باختري واکمني پای ته ورسوله. د کوشانيانو د واکمنۍ په پيل کې بلخ او درې ولايتونه سره يوځای شول او د يوې نوې امپراتورۍ بنسټ يې کېښېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوريو د اسيا او اروپا پر زياتو سيمو واکمنۍ درلودله، چې يوه يې د کوشانيانو امپراتوري وه.

د کجولا کدفيسيس د واکمنۍ پر مهال د يوې سکې دوه مخه

د رباطک ډبرليک يو انځور

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفيسيس دی. نوموړي هغه درې سيمه ييز واکمنان، چې د يونان باختري وروستی واکمني يې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډيو سيمو يې واک چلېده، يو په بل پسې تر خپل ګورت لاندې راوستل. کجولا کدفيسيس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زیږدیز کال د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زیږدیز د لرغوني اریانا پر زیاتو سیمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کېنیناست. د نوموړي په اړه زیات معلومات نشه لومړنی لاس وند د رباطک ډبرلیک دی چې ویما تکتو یې د کجولاکدفیسیس د زوی او د ویما کدفیسیس پلار لیکلی دی.

تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس تر ۱۲۷ زیږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هیواد حدودو ته یې په سوېل کې دګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس له چین هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولیږه. له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټنګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرګند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومیږي، پیدا شو. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني پېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بېلګې په توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنۍ بیله او د کنشکا کورنۍ بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښوده او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنۍ وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سویلي وروستیو بریدونو یا سرحدونو په اړه کره او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبر لیکه تر لاسه شوې دي. د ډبرلیک تر لوستلو وروسته، چې د انګلیسي سیمس ویلم په زیار ولوستل شو، دا څرګنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال وروستی سویلي سرحدي ولایت سري چامپاي و.

د کنشکا د یوې سکې د یو مخ انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته واک ته ورسېد. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختيځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېديځ خوا ته د پارتيانو امپراتورۍ سره يوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او يارکند پورې رسېدلی وو. په ختيځ کې يې د چين او په لوېديځ کې يې د روم له هيوادونو سره تجارتي اړيکې درلودې او د کوشانيانو پر مهال د وربښمو نامتو لاره په ځانگړې توگه د کنشکا د واکمنۍ پر مـهال نړيوال شهرت وموند.

د کنشکا د ډبرينې مجسمې انځور

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره يې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی يې پېښور او د دوبې يې بگرام تاکلی و.

د کوشانيانو مهم پرله پسې امپراتوران

١- کجولاکدفيسس له ٤٠ميلادي کاله تر ٨٠ زېږديز کال: کجولا کدفيسس د کوشانيانو د امپراتورۍ بنسټ ايښودونکی چې ٤٠ کاله د لرغوني اريانا او باختر پرسيمو واکمن و.

٢- ويماتکتو له ٨٠ خخه تر ١٠٥ زېږديز کالونوپورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباطک د ډبرليک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباطک ډبرليک په ١٣٧٢ لمريز کال د بغلان او سمنگان په سيمو کې وموندل شو.

٣ - ويماکدفسيس د ١٠٥خخه تر ١٢٧ زېږديز کلونو پورې: د کوشانيانو امپراتور و چې د هيواد پولې يې د گنگا تر سينده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراجان دربار ته يې يو سفير واستاوه.

٤- کنشکا د ١٢٧ څخه تر ١٤٧ زېږديز کاله پورې: د کوشانيانو د لړۍ ستر امپراتور گڼل کيږي،چې دده د امپراتورۍ پراختيا په ختيځ او سوېل کې د هند تر گنگا او بنارس پورې په لوېديځ کې د پارتيانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او يارکند تر سيمو رسېدله.

٥ - هو ويشکا له ١٤٧ زېږديز کاله تر ١٨٣ ميلادي کاله واکمن و.

٧ - واسوديوا د ١٨٣ زېږديز کاله تر ٢٢٠ زېږديز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستنی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سيمو باندې يې حاکميت درلود. تر واسوديوا وروسته محلي

واکمنانو مرکزي حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتوري د نړېدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته ځواکمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو ځواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو ځواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوې دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتو کوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کوشانیانو موسس څوک و ؟ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ ؟.

۳ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني مهال درې نامتو مرکزونه

لومړی: بگرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د دوبنی پلازمېنې (بگرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بگرام سیمه خپله دوبنی پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډاگه کړې چې د بگرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا يې خپل اداري مرکز وټاکی، مقدوني سکندر هلته د يوه دفاعي ښار بنسټ ايښی وو. په هغه ليکل شويو اثاروکې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سيمې (بگرام او کاپيسا) په اړه زيات په زړه پورې معلومات لرې. په دې خاطراتو کې د قفقاز سکندريې تر نامه لاندې ليکنې د همدې بگرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سيمه چې ختيځې سرحدي کرښې يې له خو قند او يارکند او نيپال څخه پيل کيدې، بيا تر لويديځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سيستان پورې رسيدلې، همداشان شمالي سرحدونه يې له سير دريا، خوارزم او سغد څخه پيل کيدې او په سويل کې د منځني هند تر پوتالي پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسيدې، په اوړي کې د بگرام او په ژمي کې د پيښور له مرکزه اداره کيدې.

د بگرام په لرغوني سيمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زيږديز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، گیرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول یې داسې بریښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانگړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړې دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته اوگډو خصوصیاتو زیاتې بېلگې را څرگندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د گډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بېلگې په توگه د گیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له یوځې پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع اسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیموکې پرتې او ټوله سیمه ترې په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لېږپیدا کېدونکي او ځانگړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توگه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بگرام په نامه یو ځانگړې خونه پرانیستل شوه چې د څېړونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بگرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بگرام څخه تر لاسه شوي آثار و په اړه خپل معلومات ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بگرام سپړنې په کوم کال پیل شوې؟ په اړه خپل خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د بگرام د جوړښت خصوصیات څه دي ؟ په لنډه توگه یې ولیکئ.
۳ – په بگرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نومونه ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بگرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولگیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه

په دې لوست کې د کوشانيانو د کلتوري پلازمينې (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانيو مؤرخينو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځې، سيمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د گندهارا په نامه يادې کړې دي. يوناني مؤرخ هيرودوت او سترابون د گندهارا سيمه په خپلو اثارو کې د گنداريس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سيمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د گندهارا نوم نه دی ياد شوی، خو د يونان باختري دوري حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سيمه د گنداراتي (Gandarati) او يا د گندارِوا (Gandarwa) په نامه ياده کړې ده او د ناګاهارا (ننگرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د گندهارا يو ستر فرهنگي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سيمه ده، چې په پخوانيو متونونو کې د هيلو په نامه ياده شوې ده. هيلو د لرغونو بودايانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو يونليکونو کې چې له چيني زيارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سيمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهيان لومړنی چيني زاير وو چې په ٤٢٠ زېږديز کال يې هډه وليده. له هغه وروسته سوينگ يون په ٥٢٠ ميلادي کال هډې ته راغلې او نامتو چيني زاير هوونتسنگ په ٦٣٠ زېږديز کال هډه ليدلې او په دې اړه يې زيات مطالب ثبت کړې دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه گڼل شوې ده، د هغو

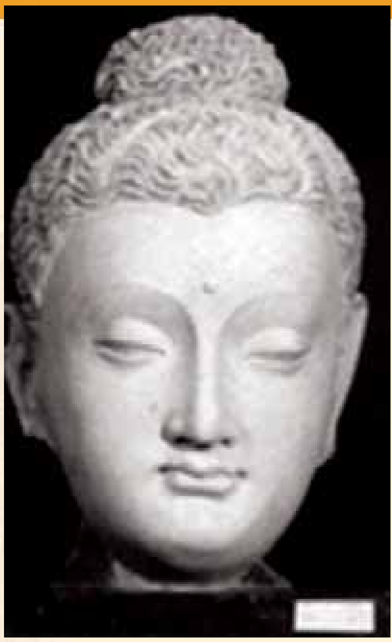

لرغونپوهانو او څېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پايلو باور کوو، چې د هډې په اړه يې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرايطو او اړينو امکاناتو شتون وو، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دويم لامل په بوديزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دريم لامل يې د ګندهارايانو خلاقيت او فکري ظرافت ياد کړې دی، چې په ټوله بودايي نړۍ کې يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارايانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دويمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دريمه ډله دې د بودا د مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګيوالو ته ولولي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاريخ په لنډه توګه وليکئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هډې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

دریم: بامیان

په دې لوست کې له ګریکو بودیک تمدن او د بامیانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د ګریکو بودیک د تمدن ريښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده يې وکړه او بيا نورو ګاونډيو سيمو او هيوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نومورې مذهب د يوې مړ ژواندې عقيدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالاتو د يو ځايوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنی پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې ليرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د ګريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

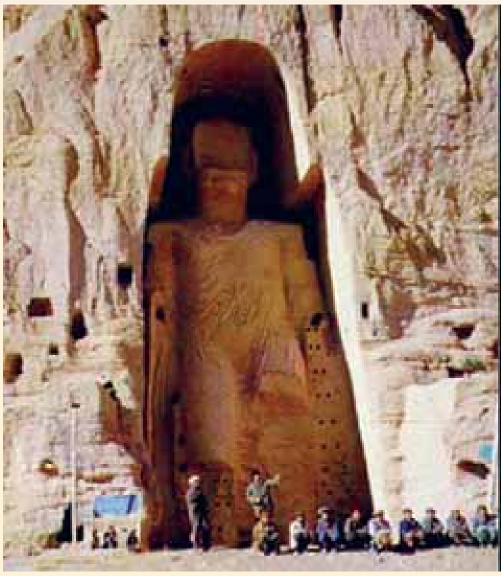

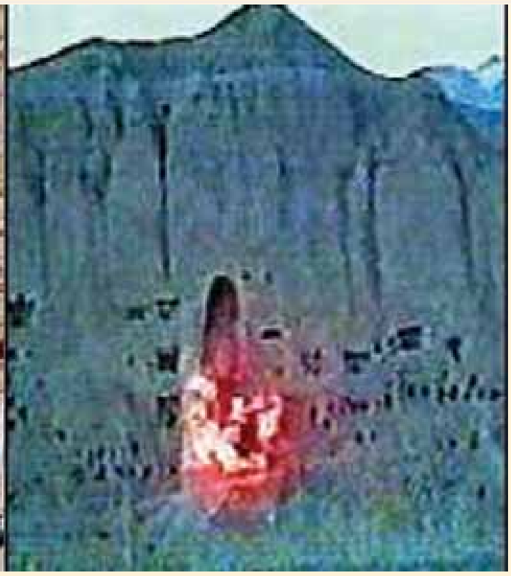

گریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا،او چین پورې، د سریلانکا او هندځخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورېپ ټولې سیمې تر خپلې اغیزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د عقیدتی مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبان،زایرین او سیلانیان به په افغانستان کې د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانگړې ډول د بامیان لرغونې ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخوانی معلومات د چیني زیارت کونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کونکی دی چې د بامیان په اړه لیکنې لري. نوموړی په ٤٠٠ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړي لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کیږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداگران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانگړي صومعي جوړي شوي او د څارویو او بوده گانو لپاره بیل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهيان وروسته هيونتسنگ د باميانو سيمه ليدلې او په خپلو يونليکونو کې يې زيات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او ليکلي دي. د هغه په وينا په باميانو کې تر لس زياتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظين پکې د بودايي مذهب تبليغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هيونتسنګ په باميانو کې ورې او لويې مجسمې ليدلې، خو يوه داسې مجسمه يې هم ليدلې چې هر سهار به يې د لمر په وړانګو کې زرينه ځليده او داسې بريښيده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پيل را وروسته په ۱۹۲۲ ميلادي کال د باميانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ ميلادي کال) له خوا وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه ميلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې يوه د صلصال او بله د شامامه په نامه يادېږي، جوړې شوي دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسيله پيل او بيا وروسته د نورو هيوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او ليکنې کړي دي، چې د بيلګې په توګه د هندي، جاپاني، چيني او افغاني لرغونپوهانو يادونه کولای شو.

په باميانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ ميلادي کال د هغه وخت د واکمن رژيم پر مهال له منځه ولاړې. د باميانو لرغونې سيمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ ميلادي کال د ملګرو ملتونو د يونسکو ادارې اړوند نړيوالو کلتوري ميراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د باميان په اړه د چينايي زيارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپايي پوهانو د معلوماتو او دريمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته و وايي.

پوښتنې

۱– چينايي زيارت کوونکو د باميانو په اړه په خپلو يونليکونو کې کوم معلومات ليکلي دي؟ وليکئ.

۲– د باميانو په اړه د اروپايي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ ويې ليکئ.

۳– د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د باميانو د ولايت په اړه معلومات راټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

کيداريان يا کوچني کوشانيان

په دې لوست کې د کيداريانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانيانو په امپراتورۍ کې د سيمه ييزو حکومتونو د پيل او د هغوی د سياسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو ديوا تر مړينې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سيمه ييزو واکمنيو دوران پيل شو. د کوشاني لويې امپراتورۍ د کنټرول او اداري ځانګړی مرکز او پلازمينه له منځه ولاړه. د سيمو واکمنانو د خپلو ګټو او هيلو پر بنسټ واک وچلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لويديځو څنډو کې سيمه ييزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړيکې جوړې کړې. په حقيقت کې دا اړيکې د سيمه ييزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نيمه پېړۍ يې ونيوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بريالي نشو، کله به يې د پخواني افغانستان پر يوه سيمه او کله پر بله سيمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړي او يا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ريښې ټينګولې، خو په بلخ کې د کيداريانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحيه د دې سبب شوه چې له ساسانيانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لوری زور واخلي. له همدې امله د کېداريانو د واکمنۍ زيات وخت د ساسانيانو سره په جګړو کې تير شو.

کيداريان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند يو تن شهزاده، چې کيدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کيدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تيره شوې چې په شمال کې د يفتلي قبيلو تر پرله پسې بريدونو لاندې راغلل. له همدې امله کيدار د هندوکش لويديځ سيمو ته خپل مرکز وليږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسيمو واکمن شو. د کېدار واکمنې د ورو کوشانيانو د پيل مهال ګڼل کيږي چې له ۳۲۵ زيږديز کال سره سمون لري. د کېداريانو او يا کابل شاهانو د دورې په اړه زيات معلومات يا د مسکوکاتو او يا چيني ليکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کيداري مسکوکاتو څخه داسې برېښي چې د کېداريانو او ساسا نيانو تر منځ پر له پسې جګړې او يو پر بل زيات يرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانيانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله (۳۵۰ – ۳۵۸ زيږديز) دوام درلود. د کيداريانو او سا سا نيانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان يو مؤرخ فوستس ليکلي چې کيداريانو او ساسانيانو په ۳٦۷ او ۳٦۸ زيږديز کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماتې ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زیږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کښیناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پیرو وروسته د ورهران یا بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې نیولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمي تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یوړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک وو؟

۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو ؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلیانو امپراتوري

په دي لوست کې د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دي امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کيږئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځنۍ اسیا څخه د سویل په لور را خوځیدلي او لومړنی اداره یې ۳۶۰ زیږدیز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونیولې او ساسانیانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودایي ودانۍ ړنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پرېښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زیاتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمنې د هندوکش سویلي لورې ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ۴۲۷ زیږدیز کال پیښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب برید وکړ او یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخ کړل. په ۴۳۸ زیږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدګرد بیا پر یفتلي خاوري برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پایښت لپاره اړشو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالیو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پیروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانی آریانا یووالی بیا تامین کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه

او له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. ان تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لیرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو.

قباد له یفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوه. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پیړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ زیږدیز کال پورې یې هغه تر ٤٠ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړی دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ٥٠٢ زیږدیز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلې واکمنۍ د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمیر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ٥٤٢ زیږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بیرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کیدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو ، د تگين شاهانو نومونه د يادېدلو وړ دي چې د هيواد پر بيلا بيلو سيمو واکمن شول. د دې دورې ځانګړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر ورستيو کلونو پورې دوام مومي،چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – یفتلیان له کومه راغلل؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه یې څه معلومات لرئ؟

۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

شلم لوست

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

د بلخ د نهه گنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بلل کیږي

په دې لوست کې له اسلام څخه دمخه د افغانستان له سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې سره پیژندګلوی پیداکوئ

د شپږمې میلادي پیړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پیړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کیده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څیړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه:

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپیڅلي دین د ځرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلې اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پیړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هیواد په بیلابیلو اداري واحدونو ویشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کیږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه وه چې له کابل شاهانو سره یې بنې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله.

همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمنی درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کی حاکمیت درلود. پدې توګه قوی مرکزی حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه:

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بودايي ايين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس بری پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه، چې نوي به منځته راتلل او يا به يکې کوم نوښت رامنځته کېدو، د نومورې سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوې بڼه به يې نړېوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بيلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږديز کې ماته وخوړه او وريسې يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوري راغی. په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنګونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګنديدا لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي. لومړی ګروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم ګروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.
د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي .... نومې پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين ږيرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنګونو په اړه ويوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

هیله کیږي چې د دې ښپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بین النهرین، مصر، فارس، هند، چین، یونان، روم او امریکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د یاد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بیان کړای شي.
- له تاریخي نقشو څخه د ګټې اخیستنې وړتیا به پیدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

د تمدن د رامنځته کېدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربی کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بيرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلد يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسيره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپيريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو مدنيتونو ځانګړنې:

ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سياسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پيل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سياسي قدرت د ساتلو او د نورو

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لوړ پوړو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړې ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره د ارباب الانواعوه کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینبي نظر ولیکئ.

د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بیلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

د بین النهرین تمدن

په دې لوست کې د بین النهرین تمدن له لرغونتوب، لرغونو سیمو او سیاسي وضعې سره آشناکیږئ.

هغه سیمه، چې د دوو سیندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بین النهرین په نامه یادیږي.

په دغه سیمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخین یې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات شېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح علیه السلام تویان په همدې سیمه کې پېښ شوي دي. د بین النهرین تر ټولو لرغونی ځای د(تل حسونا)په نامه یادیږي، چې په پنځه زره مخزېږدکې یې یو لوی کلی درلود چې وګړي یې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ٤۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بین النهرین ته ولېږدېدل او هلته یې د یو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومریانو)د تمدن په نامه یادیږي.

د سومریانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کیش، لاګاشس، لارسا او وینپور یې د یادونې وړ دي. دغه ښارونه هر یو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه یا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځایونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بین النهرین سیاسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران یې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمنی یې نه درلوده. د سومر له پخوانیو واکمنانو څخه یو هم (ایتن)و چې پر ټولو سومري دولتونو یې ولکه درلوده.

له ۲٤۰۰ کاله د میلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن(ګیل ګمیش)له منځه یوړ او واک یې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړي واکمن سارګون و چې د فارس له خلیج څخه د بین النهرین تر شمال پورې یې خپل قلمرو ته پراختیا ورکړه. له همدې امله د بین النهرین په سیاسي تاریخ کې ډېر شهرت لري او د بین النهرین لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړیو واکمنۍ وروسته

د شمال ختیځ د یو قوم (ګوتي)له لوري له منځه ولاړه. ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره یو موټی او د اور واکمنۍ یې رامنځته کړه. دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په وړاندې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د میلاد څخه وړاندې کې یې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې اموري (بابل) لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ اېښودل شوی و، د دغه هېواد ډېرې برخې سره یو موټی کړې او د بابلیانو په نامه ستروکي یې رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغونې ستروکی پیر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ څپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه، د ستروکی بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحمورابي د قانون یوه برخه

که څوك يو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات يې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د يو بل چا غلام وواژه، په بدل کې يې باید غلام ورکړي.

که يو آزاد تن يو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جريمه ورکړي او که چېرې يې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړينې سره په بين النهرين کې بلواوې پيل شوې. په پايله کې يې بابليان له منځه ولاړل او اشوريان واک ته ورسېدل. اشوريان يو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې يې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له ميلاده ۱۹۰۰کاله وړاندې يې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوريانو ډېرې برياوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته يې د مديترانې تر مورګو پورې پراختيا ورکړه. څه مهال وروسته يې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوريانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سيمې يې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلاميانو سياسي ځواک ته يې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نينوا ښار و چې په ياده اداره کې يې ډېره پراختيا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له يوې پېړۍ زيات يې په بين النهرين واکمني وکړه، کلدانيان وو. کلدانيان د نويو بابليانو په نامه هم يادېږي، ځکه خپله پلازمېنه يې له نينوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستي واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه وموندله او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه يادېږي او د رامنځته کېدو لامل يې څه و؟

٢-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهيږئ، خپل معلومات وليکئ.

٣-د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن او فرهنگ

په دې لوست کې د بین النهرین د خلکو له دیني عقایدو، ټولنیزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: د بین النهرین اوسېدونکو په ډېرو خدایانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځینو خدایانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت یې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډیو په سر شو پوړیزه عبادت ځایونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ایښودل شوې وې.

د بین النهرین اوسېدونکو د خپلو خدایانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني یې کولې او په ګډه یې مذهبي سرودونه ویل. هغوی له مړینې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله یې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ایښودل.

د تاریخي روایتونو او دیني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهیم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدایانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته یې راوبولي. د حضرت ابراهیم(ع) توحیدی دعوت د دغه مهال د پاچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بین النهرین له پولو تیر او فلسطین او جزیرة العرب ته ورسید.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچینو شتون د بین النهرین د کرنې د پراختیا او ودې بنسټیز لامل و چې له امله یې د اوبه خور منظم سیستم رامنځته شو او د ټولنیز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بین النهرین مهم کرنیز پیداوار و.

لیک: له بین النهرین څخه ډېرې خټینې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ یې په بېلابېلو بڼو لیکنې خرګندیږي. د مؤرخینو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب یې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي، په واقعیت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ویلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بین النهرین کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدایانو د عبادت، د حقوقي مسایلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په میخي لیک لیکل شوې. په دې توګه ویلای شو چې په بین النهرین کې لومړنی رامنځته شوی لیک میخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بین النهرین کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل یې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مریخ، مشتري او زحل نومیږي، پیژندل. د دجلې او فرات د سیندونو خپو د بین النهرین وګړي هڅول چې د اوبه خور سیستم د تنظیم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او ریاضیکي فعالیتونه منځته راغلل چې وریسې د جمعې، منفي، ضرب او تقسیم عملیې هم رامنځته شوې. د بین النهرین وګړو کال په دولسو سپوږمیزو میاشتو او هره میاشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کیده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنی پر مهال ډېره پراختیا ومونده.
په ۶۸۹ مخزېږدکې د اسوریانو د یرغل په پایله کې د بابل ښار ویجاړ شو. د کلدانیا په واکمنی کې بابل یوځل بیا پلازمینه شو. د دغې لړۍ یو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترڅ کې یې بابل د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پورۍ ته ورسېد. په ۵۳۹ مخزېږدکې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.
د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لوړو او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دیوالونه یې ۹۰ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تیریده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.
د ښار سترې ودانۍ له ډبرو جوړې وې. د دغو ډبرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی یې درلود او د نړۍ له ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کیده. د دغې ودانۍ باندینی لورې د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوې و.
بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځید او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ۸۵ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نږدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او دریمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ووایاست؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرويشتم لوست

د مصر تمدن

په دې لوست کې به مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتيايي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سياسي وضعې سره آشنايي پيداکوئ.

د مصر هيواد په افريقاکې پروت دی. د مؤرخينو په آند په مصرکې د بشري مدنيت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نيل سيند و چې په خپلو ښيرازو غاړو مورګو کې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه يې کلتور ته پراختياورکړه او د بشر د ډېرو فعاليتونو بنسټ يې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاريخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نيل په وادۍ کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځينې ځايي واکمنې يوموټې شوې او دوه واکمنۍ يې يوه په سويل اوبله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه ليکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختياووځخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سويلي او شمالي واکمنيو د يوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ايښودونکی لومړی مينز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ايښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخين د مصرلرغونی تاريخ د مينز له مهاله د هخامنشيانو تر ورتګ پورې په درې دورو وېشي.

۱- لرغوني واکمنی:

لرغوني واکمنی واک ته د مينز له رسېدو سره پيلېږي. په دغه واکمنی کې شپږ کورنی يو

بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دیني) و. پاچا هم سیاسي او هم دیني مشر و څکه د هغه څواک د خدای څواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځې څواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډې واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک څښتنان و چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمنې د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي څواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره څواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمنې د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټې کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني ځواکونه يې له خپلې سيمې څخه وايستل. د دغې بريا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و.

۳- د امپراتورۍ دوره: (۱۵۸۰ تر۱۰۹۰ میلاد څخه وړاندې)

دغه دوره د هکسوسانو له ايستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پېلېږي اهموز د مخکنيو دورو په پرتله يو پياوړی نظام رامنځته کړ. فلسطين يې ونيو او تر سورېې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بريالي بريدونه د دريم توتمس پرمهال پيښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سيمه يې د مصريه قلمرو کې ورګډه کړه.

د فرعون انځور

د امپراتور له مړيني وروسته يوځل بياګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونيان يې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پيل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې يې نيول شوې سيمې له لاسه ووتې او واکمني يې د څوړتيا په لور روانه شوه.

په ٦٧٠ مخزېږد کې مصر د اسوريانو له لوري ونيول شو او تر٦٦٢ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بيا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختيا وموند، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ٥٢٥ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونيول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بيا راژوندی نشو.

په ټوليزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دويم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی عليه السلام راڅرګند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲- د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳- حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پنځه ویشتم لوست

د مصرتمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوندکې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغیزکړې و.

د لرغوني واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دیني) و. په منځنۍ واکمنۍ او ان د امپراتورۍ په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغونې واکمنۍ کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه أمون رې (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. په منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پیرکې دین خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی ښېنلیک اخیسته او د مړي ترڅنګ یې په قبرکې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نوموړي شخص د ښېنلو غوښتنه کېده. د غو دیني خرافاتو چې د روحانیونو له

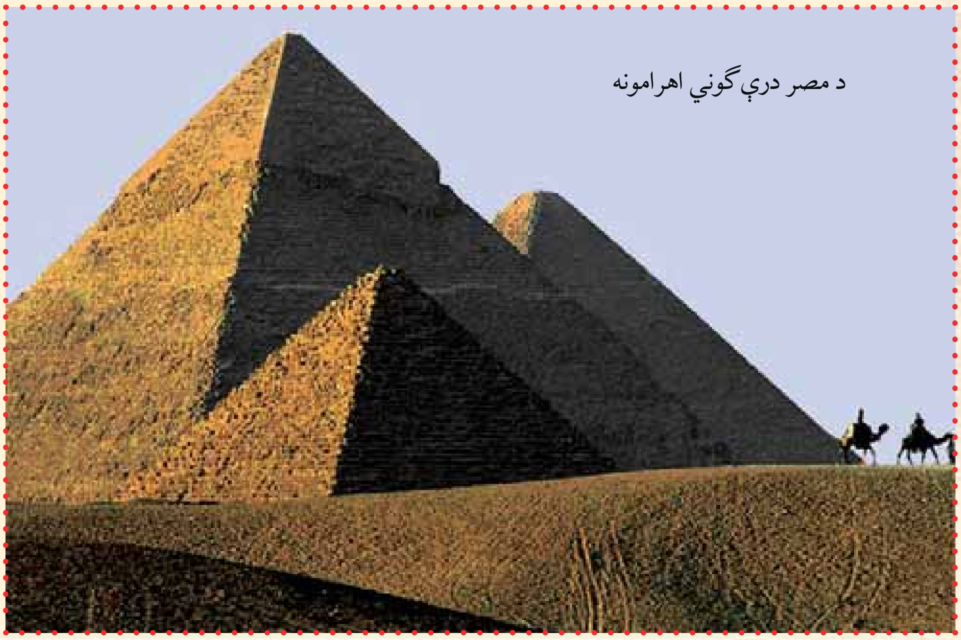
د مصر درې ګوني اهرامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا پلې کېده، پر چاپېريال ناوړه اغيز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دڅلورم امنوهوتپ په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای يې نوی دين رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبديل کړ. وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توتن خامون چې دينی خرافات يې بيا دود کړل او د اتون دين يې له منځه يوړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهرامونه، موميايي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي. مصريانو پر ډول ډول خدايانو عقيده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې ايښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترځنګ الله تعالی د توحيد لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مبعوث شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼا کې د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بی عدالتی په وړاندې د موسی عليه السلام پاڅون په پای کې د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چې په پايله کې يې فرعون ډوب شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پوړ ته ورسيده.

په پيل کې مصريانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې ايښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوي موميايي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې ايښودل.

ټولنيز حالت:

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو پوړيو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپير ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي توپيرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت ځرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له يو ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پيل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولګی بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام درلود، تر دې چې د فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خويندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځيو ترڅنګ خصوصي ښوونځيو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سيستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختيا موندلې وه اوځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکيت وې چې د ماليې په مقابل کې يې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختيا وموند‌ه او د اقتصادي بنسټ په پياوړتيا کې يې ترټولو زيات ارزښت ترلاسه کړ.

مصريانو له بهرنيو هيوادونو سره سوداګريزو اړيکو ته پراختيا ورکړې وه چې ښه بېلګه يې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډېرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پياوړتيا کې ډېر ارزښت درلود. ببړۍ جوړونه، ښيښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنايع وې، چې ګڼ شمېر وګړي يې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پيسو په جوړونه کې هم مصر نړيوال شهرت ترلاسه کړی و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنترول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زيات لګښت په کروندګرو د لوړې ماليې لامل وګرځيد چې په دې ډول فرعونان دځمکوښتن اوکروندګر يې نوکران شول. سربېره پر دې د زياتو پيسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانيون له ماليې معاف وو او د دولت په پانګه کې يې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنيزې ځمکې يو پر اوومه برخه د روحانيونوحق و او همدارنګه د زرګونو حيواناتو او کابو سل ببرېوښتنان هم وو.

ادبيات:

مصريان لومړني خلک وو چې انځوريز ليک (هيروغليف) يې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه ليک د عبادتځايونو، ماڼيو او د فرعونيانو د مقبرو د اړونده مطالبو د ليکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښوده. له هيروغليف پرته د ديموتيک په نامه هم يوليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخیسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسوکې د پاپیروس له کاغذ څخه ګټه اخیستل کېده.

دکلیزو رامنځته کېدل هم د یادونې وړدي چې په حقیقت کې د هغه مهال د تاریخ کتابونه و. په دغو کلیزوکې مصري منشیانود فرعونیانو بریاوې ځرګندولې او د هغوی اړوند مسایل یې لیکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته تردېره هغوکلتوري میراثونو شهرت ورکړی چې د یادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځایونو، مانیو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا اثار د وخت د واکمنیو د لویی او پوهې ځرګندونه کوي، چې د مصر درې ګونې اهرامونه یې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربېره ګڼ عبادتځایونه هم ودان شوي وو چې په چاپیر کې یې د کاهنانو، غلامانو او کار کوونکو ځانګړو ځایونو شتون درلود. په دغه عبادتځایونو کې د سپیڅلو حیواناتو مجسمې ایښودل شوې وې او ستنې یې له دینی لیکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصریانو د مذهب، دویمه ډله دې د اقتصادي سیستم او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصریانو د دینی عقیدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲-د مصریانو د ټولنیز حالت په اړه معلومات ولیکئ.

۳-د مصریانو د ادبیاتو په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د اریانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه یې په سر کې توضیح شوه، پېژنئ اوس به د فارس تمدن د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اریایان په بلخ کې میشت شول، د وګړو د ډېرښت له امله د اریانا دننه ختیځ او لویدیځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لویدیځ ته کډه شول او د اوسني ایران په شمال او فارس کې میشت شول هغوی د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د یو مدنیت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سیندونه او شتمنې طبیعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هیواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختیا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سیالک، ګوران، مارلک، جیروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سیمې دي چې وګړو یې د ګاونډیو سیمو له وګړو، لکه د منډیګک، موهنجودارو او هړپې له اوسیدونکو سره اړیکې درلودې.

له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ایلامي وګړو په فارس کې د ایلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاریخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ایلامي واکمنی سیاسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ایلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختیا ومونده. د بابلیانو او اشوریانو له واک ته رسېدو سره ایلامیان کمزوري شول او په پایله کې په ٦٤٥ زکال کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري لیکنې د هغو دوو قبایلو یادونه کوي چې د فارس په شمال لویدیځ کې میشت وو او د ماد او پارسیانو څخه عبارت دي.

د هیرودت په وینا د اتمې مخزېږدې پېړۍ په وروستیو کې د دیاکو په نامه یو شخص د ماد قبایل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد ځواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودریده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یوړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپریدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ځاریو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قرباني په مناسبو ځایونو کې ترسره کیدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کیدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې ښښولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندېدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

هنر، صنعت او معماري:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختېنو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلایي، نقره یي او د زېړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید د تخت یو انځور

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سيمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولايتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازيو ګډون کاوه. د يوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسايل له منځه ولاړل او ودانۍ يې زيانمنې شوې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسيانو د واکمنۍ دويمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او درېيمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د فارس لرغوني سيمې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.

د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ايښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

د ماد د واکمنۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د جمشيد تخت په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوویشتم لوست

د هند تمدن

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنایي پیداکوي.

هند په اسیا کې د تمدن د پیدایښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سیمه ده چې په خپله غېږ کې یې ډېر مدنیتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړیوالو ته یې د سوغات په توګه وړاندې کړي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سیمو (هړپه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب یې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي. هړپه او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراویدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هړپه او موهنجودارو تمدن د سند په لویدیځ کې رامنځته شوی. له دغې سیمې څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي چې

له موهنجودارو د ودانیو پاتې شونې

د دغې سیمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ و. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښیي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوو. پوړیز او د پراخه کوټو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو څاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولېږدېدل او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویسا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحده واکمنی رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنی سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمنی یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمنی بلل کیږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمنی منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يو خداى عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دى او له خداى څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پربنسټ د اريايانو له مهاجرت وروسته په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کيده. لوى او غټ خدايان يې آګني (د اور خداى) او اندرا (د باران خداى) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوى څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپيڅلى باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغى چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره براختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړى و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قربانۍ ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولى و.

په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختيا موندلې وه، چې بيلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاته شونو کې تر سترګو کيږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هيواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربيره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې مانۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوى د بودا او هندي خدايانو لپاره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګیو او ډبرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري یې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د اریایانو د ورتګ، دویمه ډله دې د لرغوني هند د دین او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د هند د لرغونو سیمو په اړه څه پوهېږئ؟

آریایان هند ته څه مهال ولېږدېدل او څه ډول طبقاتي سیستم یې رامنځته کړ؟

په لرغوني هند کې د علم د پراختیا په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هندیانو د کلتور په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چين له سياسي، ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي اثارو سره اشنايي پيداکوئ.

د چين هيواد د اسيا په ختيځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو مهم مرکز و. د چين تمدن د هوانګهو د سيند په غاړه کې رامنځته شوي چې ښيرازه ځمکې يې درلودې او وګړي يې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چين کې لومړنی واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانګ په نامه ياديږي. د خط او کليزې رامنځته کېدل او د چيني لوښو جوړېدل د شانګ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه ګڼل کيږي.

دويمه واکمني چې په چين کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه ياديږي، چې واکمنانو يې له ۱۰۲۸ – ۲۵٦ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستيو کې په چين کې کورنۍ جګړې او اخ وډب رامنځته شوې چې په پايله کې يې د (چه اين) په نامه قبيلو پر چين ولکه وموندله او د لرغوني چين د يوې مشهورې واکمنۍ بنسټ يې کېښود.

د چه اين قبايلو واکمن شي هوانګ تي و چې د چين په تاريخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتګ تي پياوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې ورپې واکمنی له منځه يوسي. هغه د چين پر پراخه هيواد ولکه وموندله او خپل ځان يې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چين د تمدن د ودې او نيکمرغۍ دوره پيل شوه. قوانين رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنيو بريدونو د مخنيوي په موخه د يوه ديوال جوړول پيل شول چې دا مهال د چين د ستر ديوال په نامه ياديږي.

د شي هوانګ تي له مړينې وروسته په چين کې ګډوډۍ رامنځته شوې چې په پايله کې يې د هان لړۍ واک ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چين ته سفر وکړ او په دغه هيواد کې يې بودايي دين ته پراختيا ورکړه.

فرهنګ او تمدن:

دین: په لرغوني چین کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نیکونو عبادت کاوه. د پخواني چین دوه ستر کیشونه د تاو او کنفیسوس عقاید دي. د دغو دینونو له نظره انسان او طبیعت سره ډېر نږدې دي او یو پر بل اغیز کوي. د تاو دین د ساده ژوند ښیګڼې او دېر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبلیغوي. کانفوسیوس له ټولنې سره د اړیکو پیداکولو او د انسانانو ترمنځ د اړیکو په درلودلو باندې ټینګار کوي. دغه دین د پخوانیو دودونو، مشرانو، پلرونو، نیکونو او د کورني یووالي په درناوي تاکید کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دین دغه هیواد ته راغی او ګڼ شمېر پیروان یې وموندل چې د چینایانو په کلتوري ژوند یې ډېر اغیز وکړ.

ادبیات: د چینایانو لیکدود د هیروګلیف په څیر یو لرغونی لیکدود دی. دغه لیکدود د چه این په واکمنۍ کې معیاري شو او په ټول چین کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کیږي. دغه لیکدود په نورو هیوادونو کې هم خپور شو او د جاپانیانو، کوریایانو او ویتنامیانو د لیکدود بنسټ یې کیښود.

په لرغونو پیړیو کې لیک د هډوکو او لرګیو پرمخ کښل کیده. په لومړۍ میلادي پېړۍ کې په چین کې کاغذ رامنځته شو چې په لیکلو کې یې یو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته یې پوهه ورسوله.

د چین د لیکدود پرمختګ د شتمنو ادبیاتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصیدو کتابونه او تاریخي اثار ولیکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختیا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر:

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چو په واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هیواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوم‌ولو لپاره یې یوه اله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهیدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له خټینولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه اشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي و. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه څرګنده بیلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د ارام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسیږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګرمړ کیده او یا به ناجوړه کیده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دووه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟

د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنیزو او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني یونان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشنايي پیداکوئ.

د یونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورځخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ یې پرې کیښود.

د یونان لومړی تمدن د کرت په نامه یادیږي. کرت د لرغوني یونان اروند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زیږدیز کې د لرغونپوهانو څیړنو په ډاګه کړه د کریت په جزیره کې یو پرمختللی تمدن شتون درلود چې د مصر او بین النهرین له تمدن سره یې سیالي کوله. له دغې سیمې څخه ګڼ شمېر ډېرین او خاورین اثار، د پخلنځي وسایل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب یې له ۲۵۰۰- ۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسیږي. په کریت کې مرکزي واکمنی د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمینه یې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اریايي قبایلو د یرغل په پایله کې له منځه ولاړ.

یونانیان: یونانیان له هغو اریايي قبیلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي میشت ځای (اریانه ویجه) څخه د اروپا لور ته ولیږدیدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې یونان ته ننوتل. د اریایانو لومړۍ ډله اکینان وو چې وروسته ایونان او بیا دوریان یونان ته راننوتل. هغوی د یونان اصلي اوسیدونکي د ځان تابع کړل او نه یوازې یونان بلکې د ایجن سمندرګي ټوله سیمه یې ترلاسه کړه.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خوا کې د اکینانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کیښودل شو او په مې سن کې ستري او ښکلې ماڼۍ ودانې شوې. د اکینانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکینان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسایلو یې ګټه اخیستله. دغه دوره له میلاده لس پېړۍ وړاندې د دوریانو د یرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوریان په لرغوني یونان واکمن شول. دوریانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نامه یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کیسې چې د نړۍ په ادبیاتو کې لوړ مقام لري، د ړوند یوناني شاعر هومر په واسطه ویل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بیل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د (تبس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ ودېو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۶ - ۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری ومونده او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستر واکې تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څېر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، بریښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیداکوونکی لري. زیوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) ګڼل کیدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کیدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلګه

یونانیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ یې ځینې وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثار لکه مجسمې، لوښې، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماری او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و څکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنی اسیا سره د یونانیانو

سوداګریزې اړیکې وې چې له همدې امله د اسیا او افریقا علمي لاسته راوړنو یونان ته لار موندله او علم ته يې لا زیاته وده ورکوله.

د یونان فیلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د یادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فیلسوف و چې په ښار کې به ګرځېده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دویمه ډله دې د یونان د ښاري دولتونو او دریمه ډله دې د یونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د کرت د جزیرې په اړه معلومات ولیکئ.

د یونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو، په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د یونانیانو د مذهبي عقایدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

د یونان مشهور فیلسوفان څوک وو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سیالیو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي ټولنیزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره اشنايي پیداکوي.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د یونان تمدنونه ورڅخه نورې اروپايي هېوادونو ته تیریدل.

پخوانيو ایټالویانو له یونان څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخیستل شوی دی. هغه مهال د روم یوشمېر میشت قومونه سره یو موټی شول چې د لاتینیانو په نامه یې شهرت پیدا کړ او څه مهال وروسته یې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې یې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتورې یا سل کسیزه شورا او قبایلي جرګه یې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیدا کړه د نورو سیمو د نیولو هڅې یې پیل کړې چې په ترڅ کې یې د رومیانو او کارتاژیانو ترمنځ جګړه پیل شوه. دغه مهال کارتاژ (نننی تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارتاژ جګړه له یوې پیړۍ ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بریالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسیا په نیولو سره یې یو پراخه هیواد رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروآکۍ بنسټ یې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱٤ زیزدیز پورې یې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوې دوره پیل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه یادیږي او تر ٤۷٦ زیږدیز پورې یې دوام وکړ. اکتاو یو پیاوړی

ستروآک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له دریمې زېږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانتوم (قسطنطنیه) ښار یې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) ووېشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترڅ کې د ځوږ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پایښت وموند چې پلازمینه یې په ۱٤٥۳ زېږدیز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه ستروآکۍ هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

دین: رومیانو هم د یونانیانو په څېر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران ورونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای ګڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپرېدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغیز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توګه وپیژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له دریو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د ګډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تیرېدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د اعتراضاتو او هڅو په پايله کې د لومړۍ ډلې امتيازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به يې ځينې وخت اخ وډب رامنځته کيده. په رومي ټولنه کې وګړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېرى وخت په تياترونو او ورزشي سياليو کې تيراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسيدو ځای يې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانين او اداري اصول نړۍ ته د روميانو ښه سوغاتونه دي. د روم قانون درې څانګې درلودې چې يو يې مدني او کورنۍ قانون و چې يوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دويم يې د خلکو قانون و چې د ستروواکۍ په ټولو وګړو عملي کيده او بل هم طبيعي قانون و چې د محاکمو په پرتله يې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانينو د امپراتورۍ له يووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د توليداتو په خپريدو کې ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجراییه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره يې د يوناني هنر تر اغيز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د يوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې يې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دويمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او درېيمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې يې کوم کارونه ترسره شول؟

رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د روم د قانون په اړه معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختيځ روم د نيولو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امريكا تمدنونه

په دې لوست کې د امريکا د لرغونو تمدنو نو د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امريکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستيو پيړيو ته رسيږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډېر وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امريکا کې له څو زرو کالو راهيسې ژوند پيل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه يې وهلي دي.

د امريکا د لومړنيو ميشتو وګړو په اړه بېلابېل نظريات شتون لري خو ددې نظر پلويان ډېر دي چې د دغې سيمې لومړني وګړي مغول و، د سايبريا له لارې الاسکا ته ليږديدلي او ځينې تمدني اثار يې له ځان سره وړي دي. له امريکا څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي، په لرغونو پيړيو کې ځينو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغيز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنيو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغيز په مرکزي امريکا کې د مايايانو او ازتکانو او سويلي امريکا کې له اينکايانو څخه عبارت دي.

د مايا تمدن:

د مايا تمدن چې تاريخ يې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسيږي، تر نهمې زيږديزې پيړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امريکا په ګواتيمالا، مکسيکو، هاندوراس او د يوکاتان په سيمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شوني دګواتيمالا په تيکال، پالينکو او بوناماپاك او د هاندوراس په ګوپان سيمو کې موندل شوي دي. په دغو سيمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړی شوي دي.

مايايانو کليزې، الفبا او انځوريز ليك رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره يې اشنايي درلوده او په شمېر هم پوهيدل. هغوی د کلونو تيريدل په پام کې نيول او د هرې شل کلنې دورې لپاره يې د

یادگار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.

مایایانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر اهرامونه ودان کړي و چې په سر کې یې عبادت ځایونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایایانو له مصریانو سره ډېر ورته والی درلود.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اوربښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې رانوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زېږدیزې پېړۍ په شاو خوا کې په مکسیکو کې راښکاره شول. هغوی جګړه ییز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتورۍ رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یو والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغوی څخه په کار اخیستنې پوهېدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. د ازتکانو مرکز د تینوش تیتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا یو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته رالېږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چېلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو. کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بیلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

اینکایانو کلیزه درلوده او په معماری، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زیړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زیږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوړ او په دوه وکلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازي دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

د ازتکانو په اړه څه پوهیږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی
د اسلام تاريخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرګندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کوچنيتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقبې لومړی او دويم تړون
- غزوات
- د حديبيې سوله
- د مکې فتح
- راشدين خلفا
- حضرت ابوبکر صديق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمررضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د راشيدينو خلفاوو دورې ته کتنه
- امويان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعيت
- عباسيان
- د عباسيانو سياسي، اداري او کلتوري اوضاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي:

- د اسلام د راڅرګندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرګندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم ، راشدینو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحلیل وړتیا پیدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دین، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم او راشدینو خلفاوو له کړو وړو او د امویانو او عباسیانو د واکمنو له ښو صفاتو سره یې مینه او لېوالتیا پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دیرشم لوست

د اسلام د مبين دين د را ښکاره کېدو پر مهال د نړۍ او د عربستان د شاوخوا اوضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارك دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سياسي، ټولنيزي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبين دين له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو وريځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښو لاندې کېده که څه هم د اروپا او افريقا د زياتو او د لوېديځې اسيا د ځينو برخو خلکو په يهوديت او نصرانيت باور درلود او ځانونه يې د حضرت موسی عليه‌السلام او حضرت عيسی عليه‌السلام پيروان بلل خو دوی هم په دغو اديانو کې ډېر زيات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

اصلي او اساسي لاره يې په ټوليزه توګه پرېښې وه- ظلم او بربريت خپل اوج ته رسېدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو يوازنۍ وسيله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو وربانديې حکومت کاوه. په هند، چين، د خراسان ختيځو برخو او د اسيا په سوېلي سيمو کې بودايي دين دود او د بت لمانځنې بڼه يې خپله کړې وه. د مکې وګړو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکيل وو.

جزيره العرب چې په څو برخو لکه يمن، نجد او حجاز وېشل شوی و- په يمن کې يې حبشيانو او د هغو پلويانو حکومت کاوه او خلک يې د يهوديت، نصرانيت او بت نمانځنې لارويان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د يهوديانو اونصرانيانو لږکيو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزيره العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

وه. د عربستان د خلکو کاروبار سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هیواد زورور په ناورو کارونو او فساد کې ډوب وو. بیوزلانو په ډېره خوارۍ او غریبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تیرولې. د عربستان په ظلم او تیری خپل لوړې کچې ته رسیدلی و. همدارنګه یوشمیروګړو د لوڼې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون یې ځانونو ته ننګ او شرم ګانه. دوی د ښځو شخصیت ته هیڅ درناوی نه درلود او هغوی یې د عادي توکو په څیر اخیستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوی څښتن حضرت محمد مصطفیﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړې کیدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخیزې مرستې په برکت یې د ناپوهۍ تیارې د نړۍ له مخې لیرې او پر ځای یې د اسلام د مبارک دین رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزیره العرب د وګړو د ادیانو او دویمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل أستازي په وسیله نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- اعرابو د نجونو او میرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟
۲- ولې الله جل جلاله حضرت محمدﷺ په پیغمبرۍ مبعوث کړ؟
۳- اعرابو تر اسلام وړاندې په کومو ادیانواو شیانو عقیده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اعرابو د معتقداتو او ادیانو په اړه د خپل کلي او سیمې له عالمانو او پوهو شخصیتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری دیرشم لوست

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د ژوند، په پيغمبرۍ د مبعوثيدو د خرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زيږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د عام الفيل د ربيع الاول له دولسمې نېټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبداله خو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زيږيدنې وروسته خلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندی و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ سترګې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندی يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد(ص) له علايمو وموندله چې دی د اُخر زمان نبی او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په ديوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو خرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله جل جلاله د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شيبه يې انتظار کيده وساتل.

په ځوانی کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولی او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه ميرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل شام ته دهغی د سوآګريز کارون مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بيرته مکې ته راستون شو.

کله چې قافله مکې ته راورسیده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضي الله عنها ته د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبی کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهی پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې ترټولوښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولوبرخو کی روښانه دی.د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پیښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب،ځوانی، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توگه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبری مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتگ په زړه پورې کړی و.

پیغمبر هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک یې فکر کاوه. د وحې تر راتگ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویلې لوستی یې نشم. پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې پخپله غیږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله ورتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویلې:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردگار په نامه چې انسان یې له دکلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د

د حراء غار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم په واسطه يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهيدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علی (کرم الله وجهه) او په ښځوکې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېريدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلک په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ دحضرت ارقم(رض) کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلک يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېريدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پيښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نوميده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتې يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته وليږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېری له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبری رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نږدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ په پاک روح باندې دومره اغیزه وکړ چې دغه کال یې د عام الحزن په نوم ونوماوه بیا هم دغې درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فریضې په سرته رسولو کې یو کوچنی خنډ رامنځته کړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طایف ته چې مکې ته یو نږدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران یې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه یوازې پیغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته یې دنده ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په څورونې پیل وکړي او له ښار څخه یې وباسي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دویمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طایف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدینې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبر د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان حضرت محمد(ص) یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمد ﷺ د حج پر مهال د عربو بیلابیل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمد ﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرآنکریم څو ایاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره ویني. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربیانو له حضرت محمد ﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسیدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوک او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرمانی نه کوو.

حضرت محمد ﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیر رضي الله عنه ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثربیان د اسلام په دین مشرف شول.

د عقبې دویم تړون

د بعثت په دیارلسم کال ۷۳ تنو نارینه وو له دوه ښځو سره د دریم ځل لپاره په عقبه کې له مسلمانانو سره ولیدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بیره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دویم تړون په نامه ونومول شو. د دغه تړون په لړ کې لاندې پریکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پیغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وایو. مالي لګښتونه یې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدینې ته تشریف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه یې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې یوازې او یوازې جنت غواړو. دغه بیعت په حقیقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د یثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقیب یې د یثرب لور ته مسلمانانو هجرت پیل شو. او حضرت محمد ﷺ یو میاشت وروسته له مکې څخه د یثرب لور ته هجرت وکړ. د هجرت د پیل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکینو له لوري کلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ویده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت محمد ﷺ حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر رضی الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې یې دغلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثریب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثریب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بیا یې یثریب ته وخوځېد. حضرت نبي کریم صلی الله علیه وسلم د بنی سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړ کې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښوونه د الله تعالی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سنت ویولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د خدای د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستې چې د اسلامي امت په نامه یادېږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځېد. او د یوې ۵۲ ماده ییز منشور په لړ کې عملاً د یو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثریب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چیرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پایلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت بنسټ ټینګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکوونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر(ص) پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه یادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویروونکي

د ستاسو د لر زیاتو معلومات لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې له ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.

٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.

٣- د ګناه، تېرې او یرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.

٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ څخه ډډه.

٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.

٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځه وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.

٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېرې مخه ونیسي داکار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېرې پرې کېږي، هم عملي کېږي.

٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.

٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ تړونه رامنځته کېږي، نه د ګناه او یرغل پر بنسټ.

١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلی کېږي.

حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسیلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونیسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوې هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تیارۍ نیولې او په غزاګانو یې پیل وکړ چې له مهمو څخه یې په لاندې ډول یادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دویم کال د روژې د میاشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل یې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قریشو سوداګریز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راون و، تر لاسه کړي. پیغمبرﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفیان قریشو ته پیغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قریش چې شپږ سوو تنو یې زرې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سوروېې هم زرې لباس درلود او اویا اوښانو سره جګړې ته تیار شول. سیرت لیکونکي په یوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کنیزانو او ساز یانو چې دریایي وهلې هم ملګرتیا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسیده چې زیاتره یې انصار وو دغه لښکر سره دوه یا درې اسونو او اویا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکر ې له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي.

ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د تا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دی. د ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبر(ص) کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او ویې ویل: د الهی برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېري وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګی ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اویا تنه ووژل شول. اویا تنه نور اسیران شول. پیغمبرﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیک په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دریم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو اسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمد(ص) د جګړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وې. حضرت عبدالله بن جبیر رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و یشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمدﷺ د سپارو قوماندانې حضرت زبیر بن عوام رضي الله عنه ته او د پلیو قوماندانې حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمیر ﷺ یې بیرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پایله کې یې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته یې مخه کړه. مسلمانان د غنیمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شویو څخه هم زیاتره راغلل

د احد غر

چې له دغو غنایمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي ولید، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګیالیو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبیر ﷺ او څو تنه نور یې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې یې پر مسلمانانو چې پر غنیمتونو بوخت وو یرغل وکړ. او مشرکین په دې بریالی شو چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ویشتل کېدې چې له امله یې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ یې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه ﷺ په شمول اویا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شیمر ۷۰۰ تنه وو.

د بنی نضیر غزوه

بنی نضیر یوه یهودي قبیله وه چې مدینې ته نژدې اوسېدل او د خزرج له قبیلې سره یې تړون درلود. له مسلمانانو سره یې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خیانت او شرارت د یهودیانو له برخلیک سره یو ځای دی او د دوی په زړونو کې ریښې لري، هغوی یې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغامبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. د پیغمبر ﷺ د یو کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوي، پیغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کارته ځي.د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بنی نضیر ته ولیږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدینه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغیدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بنی نضیر د پیغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سیمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اورېدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل او خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سیمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سیمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بنی نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پیښه شوه چې په پایله کې یې نبی نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړې وو، سیمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بنی نضیر یهود چې له ترون څخه د سر غړونې له امله له مدینې څخه ایستل شوی و او په خیبر کې ځای په ځای شوی وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې وړتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولیږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورې د ۱۲ زره زراع (گزو) په اوږدوالی د خندق په کيندلو پيل وکړ. پخپله حضرت محمدﷺ د خندق په کيندلو کې برخه واخيسته. کله چې د مکې کفار مدينې ته ورسيدل، د خندق د کيندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له يوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د يرغل خنډ گرځېدل، خو د بنی قريظه يهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای يې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حيی بن اخطب په پای کې په دې بريالی شو چې د بنی قريضه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه يوسی. دغه کار د مسلمانانو د پريشانی لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعيم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دين مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانيدو خبرنه و. هغه له پيغمبرﷺ څخه اجازه واخيسته چې له روانې جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قريظه ته ورغی او ورته يې وويل!

که چيرې قريش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چيرته لاړشئ؟ بيا يې د نصحيت په ډول ورته وويل څو تنه د قريشو يرغمل ونيسئ، چې تاسو يوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکين او بنی غطفان ته ورغلل او ورته يې وويل چې بنی قريظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره يې کړی و، پښيمانه شوی.

حضرت محمدﷺ سره يې ليده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته يې وسپاري. لنډه دا چې بنی قريظې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قریشو څخه یې ځو تنه د یرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفاداری ډاډمن شي. د حضرت نعیم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بنی قریظه له لورې د یرغملو غوښتنې، د قریشو او غطفانیانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکین ناهیلي کړل.

په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر یو شدید طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پیل شو. دغه طوفان دومره شدید و چې د مشرکینو او کافرانو، دیګونه، خیمې او ټول شیان یې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول برې د مسلمانانو په برخه شو.

د بنی قریظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقیب په پنځم هجری کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د یهودیانو خیانت او له قریشو او نورو سره د هغو پیوستون ولیده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاینې قبیلې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاینه قبیله له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره مدینه منوره کې اوسیده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کیده. که چیرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسیدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخ کیدل. هماغه و پیغمبر صلی الله علیه وسلم هوډ وکړ چې دغه خاینان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدینه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرایط پیدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسیزه لښکر سره د بنی قریظه په لور حرکت وکړ او پنځه ویشت ورځې یې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پایله کې یهودیان تسلیم شول. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بنی قریظه په اړه خپله پریکړه صادر کړه.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سعد بن معاذ پریکړې ته عملی بڼه ورکړه او د یهودیانو د سیسې یې، چې موخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نظیر د غزواتو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزواتو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نظیر او بني قریظه د غزواتو د پایلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديبي سوله- بيعت الرضوان

په دې لوست کې د حديبې د سولې او د هغې د موادو او هم د خيبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بيت الله د زيارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قريشو د مسلمانانو لاره نيولې وه او پرې يې نښودل چې عمره وکړي. پيغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبيلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولېږه هغوی ويوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قريشو له ټاکلي وخت څخه د ډير وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه يې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پيغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قريشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حديبيه کې تر يوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بيعت واخيست. دغه بيعت په تاريخ کې د بيعت الرضوان په نامه ياديږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پريکړې څخه خبر شول د مکې مشرکينو سهيل بن عمرو د يو پلاوي په مشرۍ پيغمبر ﷺ ته ورولېږه. خبرې اترې پيل شوې او دواړه اړخونه په يو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

۱- دواړه اړخونه بايد د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له يو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دی له خپلو اصحابو سره سږ کال بيرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تيکې کې وي.

۳- له قريشو پرته د عربو هره قبيله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړيکو د ټينګولو اختيار

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (١)

لري.

٤- كه چيرې له قريشو څخه مسلمانانو ته چاپناه وروړه، مسلمانان بايد هغه بيرته ورته وسپاري.
خو كه چيرې له مسلمانانو څخه د مكې كفارو ته چا پناه وروړه، حضرت محمد ﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حديبې په مقام كې وشوه، چې په قرآن كريم كې د فتح مبين په نامه ياده شوې. ددغه تړون يوه مهمه گټه دا وه چې مسلمانان د قريشو له لورې په امن كې شول او وخت يې ترلاسه كړ چې خپل پام ټولو عربي قبايلو ته واړوي.

د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ د اصحابو په واسطه د روم قيصر، د ايران شاه، د مصر عزيز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او ديمامه او شام مشرانو ته بلنليكونه ولېږل او هغوى يې د اسلام مبارك دين ته راوبلل. په پايله كې د حبشې، عمان او بحرين پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ايران پاچا (خسرو پرويز) ليك څيرې كړ. ځينو يې چوپتيا اختيار كړه، خو حارث غساني نه يوازې دعوت ونه مانه. بلكې د حضرت رسول اكرم ﷺ استازى شجاع بن وهب يې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غير انساني حركت د موته د جگړې لامل وگرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خيبر غزا

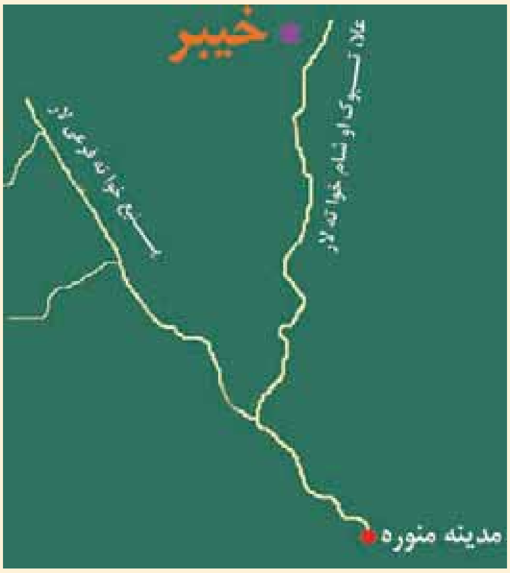

د اووم هجري کال د محرم په مياشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ويې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله يې يو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا يې له لښکر سره ځان رجيع ته ورساوه. کله چې سهار شو يهوديان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خيبر ته ورسېدل. يهوديانو چې مسلمانان وليدل تېښته يې وکړه او خپلو کلاګانو ته يې پناه يوړه. غطفانيانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ويې ليدل چې د رجيع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خيبر ته د رسيدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پريکړې څخه تېر شول. د خيبر کلاګانې د مسلمانانو، په تيره د حضرت علی بن ابي طالبؓ د سرښندنو او هڅو په پايله کې فتح شوې. په پايله کې د خيبر يهوديان تسليم شول. د خيبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بيرته ستنيدو په بهير کې د قريشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن وليد او عمروبن عاص پيغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان يې وکړ.

د موتې غزا

غسانيانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی يو ځل بيا د اسلام مبارک دين ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د هغو د ځېلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چيرې حضرت زيد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هيواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګډ لښکر سره مخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنې خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمن ته پناه يوړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم لوست

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې د مکې د فتحې، د حنین د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې کیږي.

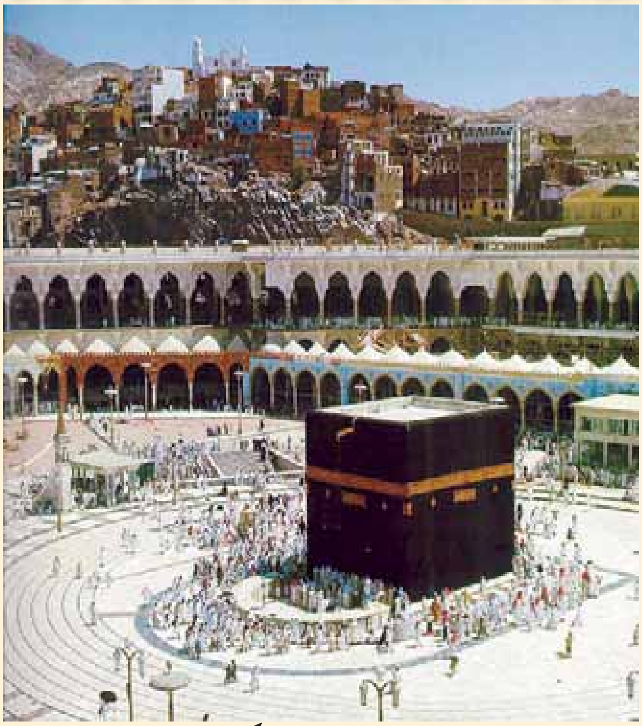
مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال یې له مسلمانانو سره تړلی و او د هغې له مخې یې ښایي د خزاعې له قبیلې سره چې د مسلمانانو سره تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم باید مکیانو او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قریشو په مرسته د بني خزاعه څو تنه وګړي د چینې په سر ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکې شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قریشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسیزه لښکر یې چمتو او د مکې په لوري یې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پیښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول او ابوسفیان او د قریشو زیاتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی یې تر خپل حمایت لاندې ونیول. سربېره پردې داسې امتیازات، چې ابوسفیان یې اصلاً فکر هم نه کاوه، هغه او نورو ته ورکړل. له هغې جملې څخه حضرت محمد ﷺ وفرمایل: ((هر څوک چې کعبې شریفې ته او یا د ابوسفیان کورته پناه یوسي او یا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه و نه

شوه. پیغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپیته بتان له منځه یوړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې ادا کړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه ودرید. قریش منتظر وو چې پیغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه ګمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې رسول الله ﷺ)) وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسوته وایم چې ورور مې، یوسف(ع) وړاندې خپلو ورونوته ویلي وو.

نن تاسوته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاستئ وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښې وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږیدلي وي.

وروسته خلک په صفا کې را ټول شول، تر څو چې پیغمبر ﷺ ته بیعت وکړي.

رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کښیناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسیده چې د هوازن قبیله د مالک بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

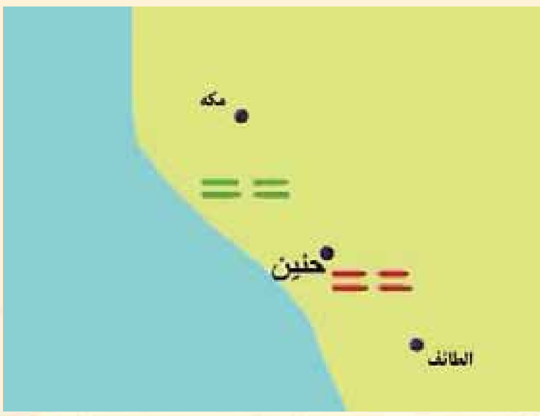

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جګړې میدان ته راوړې دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګیزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی. کله چې دا لښکر د حنین تنګي ته ورسید،

دښمن په کمین کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو یرغل وکړ. مسلمانان ددې یو ناڅاپي یرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشریف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وویل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اوریدو له امله مسلمانان یو ځل بیا سره را ټول شول او په کفارو یې یرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تیښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه یې ځای پرځای پریښودل، خپله تیښتې ته اړشول او خپلې پښې یې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبیلې مشر طایف ته وتښتید. طایف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پیغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخیست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخیست او پیغمبر ﷺ ته تسلیم شول او ایمان یې راوړ. پیغمبر ﷺ هم هغه ټول غنیمتونه چې د حنین په جګړه کې یې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بیرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پیغمبر ﷺ ته اطلاع ورسیده چې د روم امپراتورۍ څلوېښت زره کسیزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په میاشت کې یې ۳۰ زره کسیز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسید، رومیان وویریدل د مقابلې جرات یې په ځان کې ونه لیده او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تیرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بیرته مدینې ته بریالی ستون شو.

حجةالوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نیټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښین د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شمیره یې له سل زره تنو څخه ډیر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه یې په ذوالحلیفه کې تیره کړه. د ورځې یې احرامونه وتړل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی د کور طواف او د صفا او مروا مراسم یې پای ته ورسوله او د مکې په لوړه، حجون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې دغلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول اللهﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې تر ټولو غوره نړیوال او اسلامی اساسي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

۱- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښایي په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

۲- د یو بل د مال خوړل او د وینې تویول پرتاسو حرام دي

۳- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

٤- د ښځو په اړه له خدایﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

٥- هغه څه چې ما تاسوته پرېښبي، که پر هغو منګولې ولګوئ هیڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

٦- یوازې او یوازې د یو الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونیسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شئ.

۷- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیایې وفرمایل:

((ای زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په منا کې د یوې وینا په لړکې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمایل:

((ای لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلک دې دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي. ((د ذوالحجې په ۱۳ نېټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته یې د مدینې لورته روان شو.

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدینې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږي په ناروغی اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر یې په ټوټې تړلې و، مسجد ته یې تشریف راوړ. لومړی یې د احد د شهیدانو په حق کې د خیر او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه یې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ. د هغو د ښېګڼو یادونه یې وکړه بیایې و فرمایل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه یو بنده وټاکه چې له دنیا او اخرت څخه یو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه وژړل او وېې ویل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په حالت سره خلکو تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکوته څرګند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم یې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبی کریم ﷺ وویل:

نبوی جومات

((اې ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او وېې فرمایل:

((د ابوبکر له دروازې پرته ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وی، وتړل شي)) زیاته یې کړه: ((زه نه پوهیږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ما کولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خلیل په توګه څوک وټاکم. یقیناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بیاهم زموږ ترمنځ دوستي او ورورولئ ټینګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کیږو.)) همدارنګه یې وویل: ((د خدای لعنت دې پر یهود او نصاراو وي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو یې عبادت ځایونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددی ترڅنګه یې وویل: ((که څوک مې وهلی وي او یا مې بده خبره ورته کړي وي، خپل غچ دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخلي او که د چا پوروړی یم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه یو تن وویل: ((زه پرتاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي يې زياته شوې وه په مسجد کې حاضرینو ته ووېل: ((په مناسب وخت کې دې یهود، نصارا او مشرکین له جزیرة العرب څخه وایستل شي.))

نبی کریم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو وېې نشوای کولای چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد کړل، اووه دیناره چې په کور کې يې درلودل، خيرات کړل او خپله جنګي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم (ص) د هجرت په یوولسم کال د ربيع الاول په دولسمې نېټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دریمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنګه پیښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، میاشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصیت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشدین خلفا

ابوبکر صدیق(رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسیدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پیښو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم یې ابو قحافه او د مور نوم یې ام الخیر سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد ﷺ له لوری د صدیق او عتیق لقبونه ورکړل شوی و. له عام الفیل څخه دوه کاله او څو میاشتې وروسته یې نړۍ ته سترګې پرانیستې. نسب یې په شپږم پشت کې له حضرت محمد ﷺ سره یو ځای کیږي. شغل یې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد ﷺ په پیغمبرۍ مبعوث شو، په نارینه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دین مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبیل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تیارۍ پر مهال یې د خپل کور ټول مالونه نبوي مسجد ته راوړل او څه یې چې درلودل هغه یې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته انصار په سقیفه بنی ساعده کې را غونډ شول او غوښتل یې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خلیفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اوریدو سره حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقیفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبیده بن جراح رضي الله عنه هم ملګری شو. څنګه چې سقیفې ته ورسیدل، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د یوې وینا په وړاندې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره د خلیفه او د پیغمبر ﷺ د ځای ناستی په توګه بیعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره بیعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په نبوي مسجد کې د یوې ارزښتناکې وینا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ویې ویل: «ای خلکو، زه پر تاسې خلیفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غور

نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بدکاري دود شي له بلاوو سره مخ کیږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمیر بد رغو افرادو، لکه مسلیمه کذاب، طلیحه اسدی او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه څوک چې مرتد شوي، کار یوې خوا ته کړي. دغو جګړو له یو کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلیمه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسیدل. مرتدین ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه په مشرۍ اسلامي لښکر شام ته ولیږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کریم ګڼ شمیر حافظان په شهادت ورسیدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړاندیز حضرت ابو بکر صدیق رضي الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په وخت کې په متفرق ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندی شوی و په یو مصحف کې را غونډ کړي. وروسته له هغه چې د هیواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه یې د څلو زره کسیز لښکر په مشرۍ عراق ته ولیږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سیمې وګړي د اسلام په دین مشرف کړل. په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه ګټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسیز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګیږي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسطین ته، حضرت ابو عبیده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت یزید ابن ابی سفیان رضي الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبیل بن حسنه رضي الله عنه اردن ته ولیږه او حضرت سیف الله خالد بن ولید رضي الله عنه ته یې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دیرش زره تنو ته رسیده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په دیارلسم کال د یرموک د سیند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاریخي ماتې سره مخ شو او ۱۳۰زره تنه یې په قتل ورسیدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري یوازې درې زره تنه په شهادت ورسیدل او هر قل(هراکلیوس) نهیلي او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په یو وخت یې په دښمن له دریو خواوو یرغل وکړ. دغه تاکتیک دښمن دومره حیران کړ چې خپلې ټولې طرحې یې له یاده ووتې او د زمان له زغملو پرته یې هیڅ کار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت یوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره یې یو شمېر کار پوهان د زید بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کریم راغونډ کړي. دغه کار ددې لامل شو چې مسلمانان د قران کریم په اړه یو موټې پاتې شي.

لومړي خلیفه د خپل خلافت د دوو کالو او درې میاشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاریخ کې ساری نه لري او اسلامي تاریخ پرې ویاړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نمونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضی الله عنه د نسب، شخصیت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې ښاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانیدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضی الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی. لومړی خلیفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته یې حضرت عمر رضی الله عنه د خپل ځای ناستې په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لورې تایید شو. حضرت عثمان رضی الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضی الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره ور بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه برياوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضی الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګې تر وروستیو پولو پورې رسیدل. حضرت عمر رضی الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتورۍ له منځه یوړه او د فارس (ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانو غازیانو شمېر دیرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضی الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمېر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسیده. دغه جګړه

په ۱۴ هجری کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قوماندان رستم نومیده. هغه د تیښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیایي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کیده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نیټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د اسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپریدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په خپل ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسید؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لوری په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسيده. له عام الفيل پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهيزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحي کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لورې ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه، علی بن ابی طالب رضي الله عنه، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړی و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه چې په وخت کې راغونډ شوی و د مصحف په ډول وليکل شو او فتحه شويو سيمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت علی (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصیت او د خلافت د مهمو پېښو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد ﷺ د تره زوی او زوم و. لقب یې اسدالله او حیدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنیت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزیږید. لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هیڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ویده شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد ﷺ کور یې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پیغمبر ﷺ چیرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ویده دي. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په ترون کې پخپله حضرت محمد ﷺ هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دویمه ورځ په مدینې منورې کې ورسره خلکو بیعت وکړ او هغه یې د امیرالمومنین په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاویه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټینګار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلینو قصاص باید دفعتاً واخیستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کېدو پورې باید انتظار وایستل شي، چې په پایله کې یې د حضرت علي رضي الله عنه پلویان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلویان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تیار شول. د جګړې له پېښېدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوریو تر منځ سوله ټینګه شي، خو د عبدالله بن سبا، یهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پیل شوه. حضرت طلحه او زبیر رضي الله عنهما په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمیر صحابه شهیدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسیده. حضرت ام المومنین عایشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نیول شوه او له ورور سره یې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدینې منورې ته ولیږل شوه.

د صفین جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاویه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجري کال کې د صفین په سیمه کې پېښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د يو تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تګ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسيد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړې. د حضرت علی رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسيد چې بايد د ځان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سيالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاويه رضي الله عنه سره يې اړيکه ټينګه کړه او د هغه په ګټه له خلافت څخه تېر شو. له يوبل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توګه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموی کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علی رضي الله عنه د رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت علی رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علی رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهېږئ؟
۲- د صفين جګړه د چا تر منځ پېښه شوه؟
۳- حضرت علی کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علی کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه څلويښتم لوست
د راشدينو خلفاوو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې د راشدينو خلفاوو د سياست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پېښو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د راشدينو خلفاوو ﷺ دوره چې په د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علی کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسيده، د تاريخي شهکار او د عالم اسلام د وياړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کريم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کوله.

راشدين خلفا هغه کسان وو چې ځانونه يې د خدای ﷻ او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکی ګڼل او هره شيبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی يې له هيچا څخه ويره نه درلوده. هغوی له خدای ﷻ او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په ويره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه يې نه خوښوله. هر چاکولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافه يې مسجدونه، فرش يې پوزی او مانې يې همدا مسجدونه و. په مره ګېډه يې ډوډۍ نه خوره.

په کور او د کار په ځای کې يې ساتونکی نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه ګړی نه کښيناستل. د خلکو د يووالی لپاره يې ډيرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوی وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوی خاوندانو ته يعنی کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يې، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونه سره تړلي وو:

۱- په ټولو چارو کې يې له خدای ﷻ څخه ويره کوله او د الله تعالی رضا ته يې پام کاوه.

۲- يووالی، پاک نفسی، ايمانداري او په جهاد کې رښتينی خدمت د هغوی د برياليتوب لامل

ګڼل کېده.

۳- عزت او د دنیا او اخرت بریالیتوب يې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.

۴- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چیرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کیږي.

۵- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د ورورۍ چلن کاوه.

۶- دا يې عقیده وه چې اجل نه بدلیږي، نو ځکه ډاډه جنګیدل.

۷- پر خدای ﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.

۸- مشورې او د رازونو ساتنې ته يې ډېر پام کاوه.

۹- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته يې غاړه ایښوده.

۱۰- صبر يې درلوده.

۱۱- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره يې مقاومت کاوه. د راشدینو خلفاوو دا ډول صفات د دې لامل وګرځید چې د اسلام مبارک دین د نړۍ تر لیرو سیمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د راشدینو خلفاوو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د راشدینو خلفاوو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دیني علماوو څخه د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ او په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امويان

۴۱– ۱۳۲هـ ۶۶۱– ۷۵۰م

په دې لوست کې د حضرت معاويه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکې حضرت معاويه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويه رضي الله عنه او وروستنی يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لويديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسيده.

حضرت معاويه رضي الله عنه

حضرت معاويه(رض) د ابوسفيان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زيږيدلی دی پلار يې ابوسفيان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويه رضي الله عنه د وحي له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علی رضي الله عنه په شهادت ورسيد او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د څو مياشتو له تيريدو وروسته له حضرت معاويه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستی په توګه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پرېږدي. په دې ترتيب حضرت معاويه رضي الله عنه د ټول اسلامي هيواد امير شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمينې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لويديځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کيدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږیدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسید. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پیښه شوه چې په لړ کې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسید. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسید، خو واکمنۍ یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واګې تر لاسه کړې. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واګې به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسید. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یوړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع د افریقې د شمال سیمې چې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجري کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې پخپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۱۰۱-۹۹هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه شوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې د راشدینو خلفاوو په پل

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه کېږدي. هغه د سليمان له مړينې وروسته خلافت ته ورسيد. نوموړي د قران او نبوي احاديثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعايت له امله په دويم عمر او پنځم راشده خليفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزيز(رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول واليان او قاضيان له کاره گوښه کړل او پر ځای يې پرهيزگاره، پاک نفسه، ايمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د ماليات او خراج په اصولو کې يې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه يې دروند خراج لغوه او هغه يې د خلکو له وړتيا سره سم عيار کړ. له بيت المال او عامه شتمنيو څخه يې د ناوړې گټې اخيستنې مخه ونيوله. له خاينينو، بډې اخيستونکو او مفسدينو سره يې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه يې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفينو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخيست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله يې ډېرى ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم يې يوه اندازه ځمکه په مستحقينو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه لومړنی کس و چې رسماً يې د نبوي احاديثو د جمع کېدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه له دوو کالو او پنځو مياشتو واکمنۍ وروسته دځينو خاينينو په دسيسه د يو غلام له لوري په شهادت ورسيد. امويانو نږدې يوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان يې په لاندې ډول دي.

١- معاويه بن ابی سفيان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

٢- يزيد بن معاويه ۶۰- ۶۴ هـ ق

٣- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- وليد بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سليمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزيز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

۷- دويم يزيد بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵– ۱۲۵ هـ ق

۹- ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۵– ۱۲۶ هـ ق

۱۰- یزید بن ولید بن دریم عبدالملک ۱۲۶– ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امویانو حکومت کابو له یوې پیړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماتې وخوړه او د مصر لورته د تیښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان و اک ته ورسیدل او اسلامی تاریخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضی الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاویه رضی الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاویه رضی الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسیده؟

۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشده خلیفه په نام نومول کیده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت معاویه رضی الله عنه د خلافت د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور څلویښتم لوست

د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت

٤١- ١٣٢هـ.ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سیاسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسایلو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه یو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنیمت، عشر او خمس تر سرلیک لاندې ډېر مالونه له اسیایي او افریقایي نیول شوو هېوادونو څخه پلازمینې دمشق ته لېږل کېدل. د نیول شویو هېوادونو تر منځ سوداګریزې اړیکې ټینګې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عین حال کې یې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امویانو له لورې د پلازمینې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیزؓ په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختیا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امویانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خیریه موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل یې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبیاتو علومو او فنونو، هنر او صنایعو پراختیا وموندله چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره یو معیار وګرځېد.

په پوځي برخه کې یوه افراد لکه موسی بن نصیر د عسکري ټولیو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصیر او طارق بن زیاد د افریقا په شمال او د اروپا په سویل لوېدیځ کې د اسلام لمن تر هسپانیې پورې ورسوله، قطیبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسیا تر هیوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم یې د چین دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بريالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملک په کوچنۍ اسيا کې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد يې د انطاکيې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنيزې وضعې او دويمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعاليتونو په اړه معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالياتو په اړه معلومات ورکړئ؟

۲- امويانو کوم ښار د خپل پايتخت په توګه ټاکلی و؟

۳- امويانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟

۴- محمد بن قاسم کومه سيمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امويانو د برياليتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسيانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې کیږي.

په ۹۶ هـ کال کې د وليد بن عبدالملک له مړينې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع يې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علويانو هم له وړاندې څخه له امويانو سره کينه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمنۍ يې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهيم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسيان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بيرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سيار يې چې د نيشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته يې په سل زره کسيز لښکر سره د زاب د سيند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتيد. ابومسلم تور بيرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نيل د سيند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسيده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خليفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې يې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لارښوونه او خدمت کې به د راشدينو خلفاوو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وينا د دمشق د ښار په خلکو اغيزه وکړه. له دې وروسته يې د اموي کورنۍ د غړو په وړله بيزې وژنې پيل وکړ. او د هغو دويني په تويولو کې يې له شدت څخه کار واخيست چې له دې امله په اسلامي هيواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره چې څلور کاله وه په تيرې، وهلو او د مخالفينو په وژلو سره تيره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳۶– ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړينې وروسته يې ځای ناستی منصور پر تخت کښيناست. هغه يو هوښيار، پوه او زيرک شخص و. د عباسي خلافت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

تنظيم کې هم ډېر بريالی و. د ماليات پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کې يې ډېر زيار وايست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پيښه رامنځته نشوه. بلکې خلکو په ارامی سره ژوند کاوه. د دغې دورې د يادونې وړ پيښه د عبدالله بن علی پاڅون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کالو واکمنی وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوك تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنيو کارونو څخه يو هم زندانيانو ته عمومي ښښنه وه. مهدي د مخالفينو ټول ملکيتونه چې د منصور له لوري نيول شوي و، بيرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رويه درلوده. قاضيانو ته يې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې د يو عادي فرد په څير ودريده او د هغو د پريکړو پلي کول يې د ځان لپاره يو مکلفيت او جدی مسؤوليت ګڼه. هغه د بيت الحرام مسجد ته پراختيا ورکړه او د عمومی لارو، کاروان سرايونو ميلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې يې ډېري هڅې وکړې. په پستي چاروکې يې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدينې، يمن او بغداد تر منځ يې منظم پستي سيستم رامنځته کړ. د زندانيانو د کورنيو لپاره يې له بيت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستيو ورځوکې يې خپل زامن په ترتيب سره هادي د لومړي او هارون د دويم ځای ناستي په توګه وټاکل. له يو ولس کالو خلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادی(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړينې وروسته موسی الهادي واک ته ورسيد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي ليرې کړل چې خلك مخامخ ستونزې ورته ووايي. د هغه د خلافت په وخت کې ادريس په مراکش او موريتانيا کې خپلواك دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشيد بن مهدی(۱۷۰– ۱۹۳ هـ)

هارون الرشيد د پلار له وصيت سره سم د موسی الهادي له مړينې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه يوازې په عباسي کورنۍ کې، بلکې د اسلام په تاريخ کې يو ستر شخص و. د هغه د هڅو پايله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمينې بدل شو.

هارون الرشيد يو مدبر او عالم شخص و. ميرمن يې زبيده هم پوهه هوښياره عالمه او يوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تياره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طايف څخه مکې ته د نهر د کيندلو کار په بريا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو وياله تر نن ورځې د زبيدې د نهر په نامه يادېږي. هارون الرشيد په خپلې پوهې او کفايت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلی و، په سوله ييزه توګه ارام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسيدلی و. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرايونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت يوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله يې چې يو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا يې په ليدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزيرانو ته يې وويل: ((دا مسلمانان عجيب خلک دي. د اوسپنې په يو قطعې کې يې پيريان بند کړي، چې دغه کوچنی شيان يې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشيد لومړنی اسلامی شخصيت و چې د چين او فرانسې هېوادونو سره يې اړيکې ټينګې کړې او دغو هېوادونو ته يې سفيران ولېږل او د هغو سفيران يې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلې د مکې مکرمې او مدينې منورې زيارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس يا ننی مشهد کې وفات شو او همدلته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشيد (۱۹۹– ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشيد له مړينې وروسته امين خلافت ته ورسيده. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه يې دنده تر سره کوله، د امين خلافت ومانه، خو کله چې امين د فضل بن ربيع په لمسون، مامون له وليعهدۍ څخه ليرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشرۍ په غاړه درلوده او د امين له لوري علي بن عيسی د لښکر مشرو. د جګړې په ترڅ کې امين ووژل شو او لښکر يې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخوره او اسلامی خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشيد پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، رياضياتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختيا ومونده. له ډېرو بهرنيو ژبو په ځانګړې توګه له لاتيني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سير د نظام پر مختګ ته د هارون الرشيد د دورې په څير ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده ځنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو يې حاکميت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطميانو د حکومت رامنځته کيدو د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامی خلافت په ختيځ لورې کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خليفه مستعصم باالله و چې د چنګيز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنی حاکميت پای ته ورسيد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسيانو د رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د هارون الرشيد د واکمنۍ په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصيت څه نوم درلود او د چا له لورې و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشيد د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاريخي مخينې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ شلویشتم لوست

د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسیانو د سیاست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنګوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تیره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسیانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امویانو د حضرت محمد ﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدی ﷺ شریعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقیبوي. د دغه دول ادعا یوه بېلګه د ابوالعباس تاریخي وینا ده چې خلافت ته د رسیدو پر مهال یې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړینې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سیاست ته ډېر پام وګرځېد. ابو جعفر منصور هغه شخصی و چې د وخت له پوهانو څخه یې د سلاکارانو په توګه کار اخیست. د متفکر او هوښیار یزید بن مسلم مشاوریت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو یوه بیلګه ده. د عباسیانو د نظامي سیاست یوه ځانګړتیا دا وه چې د پیښې له پیښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله یې له کوم تن یا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه یې کوله چې سخته ضربه ورکړي او یا تعرضي برید پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو یې لاس پورې کړ او ژوند ته یې د پای ټکي کېښود.

دویمه ځانګړتیا یې د نړیوالو دیپلوماتیکو اړیکو ټینګول و چې د هغه پر بنسټ د شه نیت دایمي او موقتي سفیران د نړی هیوادونو ته لیږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفیران په خپل حاکمیت کې منل کېدل.

د بیلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشید د پراخه اسلامی هېواد خلیفه و، هغه

د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډيپلوماتيکی اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډيرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فيلسوفان، جغرافيه پوهان، نجوم پوهان، رياضی پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسيقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرين راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هيچا لپاره، مذهبي، ديني او کلتوري محدوديت نه و. عيسويانو، يهوديانو، مجوسيانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقايدو خلکو په خپلواکی سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ په بيلابيلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تاليف شوی و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې يې ډېر زيار وايست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفيات وکړل او مورخينو هم د قدر وړ اثار وليکل. ادبياتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هيڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هيريدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کاريدل او د جغرافيې د علم لپاره

د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي و چې په دغو دوو څانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. څکه چې قطب نما د بیړیو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کیدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربیره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامی تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړه ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کیده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل؟

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د ډیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library